

milyon üstüne milyon

T.C. ZİRAAT BANKASI

(Basın : A-20203—70/1819—37)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

NİSAN 1971

İÇİNDEKİLER :

- İktisadi Folklor Dair Ord. Prof. Dr. Z. F. FINDIKOĞLU
Battal Gazi'nin Atı Aşkar Üzerine Cahit ÖZTELLİ
Bir Türkünün Öyküsü Gülali AYDINOĞLU
Paris'te Açılan Türk Kadın Giysi ve Başlıkları Sergisi T.F.A.
Kitaplar Arasında : "Azərbaycan Dastanları, Cilt : I" Nejat BİRDÖĞAN
Saz Şairleri : Bayburtlu Celâli Kars'ta — I — Hikmet DİZDAROĞLU
Atasözleri ve Deyimlerimizde Giyim - Kuşam Ali Esat BOZYİĞİT
Boru Çalgısının Yayılışı — II — Doç. Dr. M. Kemal ÖZERGİN
Son Günlerde Yapılan Halk Oyunları Gösterileri: Y.T.G. Türk Folklor Der-
neği Gösterileri — Türk Folklor Kurumu'nun İlk Gösterisi — 39. Halkevleri
Bayramı — Ankara Gaziantep Halk Oyunları Ekibi Almanya'da — Halk
Oyunları ve Saz Şairleri Almanya'da Gösteri Yaptı Çora HİNÇER
Bir Dellorman Hikâyesi: Ana Beni Teneşirde Bulursun . İsa CEBECİOĞLU
İzmir'de Yapılan Liselerarası Oyun Yarışması İsmail ÖZBOYACI

BİZE GELEN KİTAPLAR

SAYI: 261

KURUŞ: 125

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAR HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

1868 - 1971

ASIRLIK TECRUBE
ARADIGINIZ EMNİYET
ZENGİN İKRAMİYE
SOSYAL HİZMET

ASIRLIK TASARRUF BANKASI

**EMNİYET
SANDIĞI**

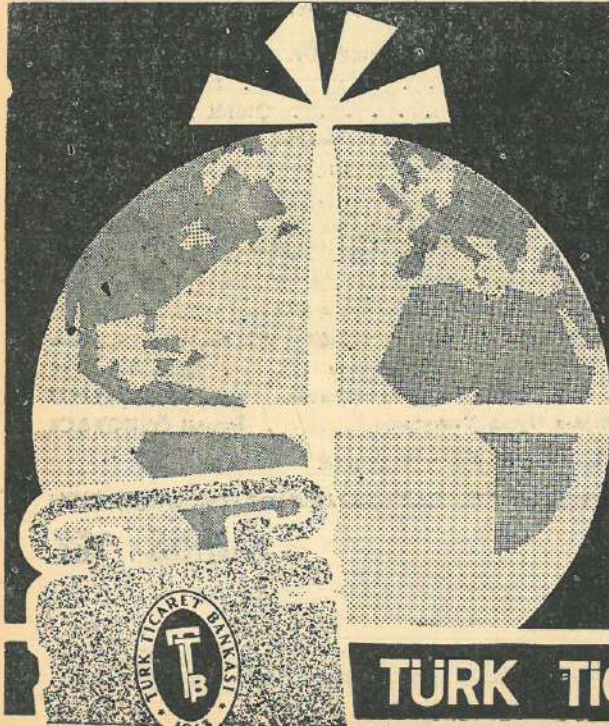
(Basın : 60010 - 38)

AKBANK'ta hesabınız
varsa

AKBANK

(Folklor : 39)

Memleket içindeki
Bankacılık hizmetleriniz
kadar
**MEMLEKET DIŞI
BANKA İŞLERİNİZ**
için de

TÜRK TİCARET BANKASI

EMRİNİZDEDİR

TÜRK TİCARET BANKASI

(Folklor : 40)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ

SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

No. 261

NİSAN 1971

YIL : 22 — CİLT : 13

İktisadî Folklor Dair...

Yazan : Ord. Prof. Dr. Z. F. FINDIKOĞLU

Memleketimizde yarım asırlık ve belki daha da fazla geçmişi bulunan folklor meşguliyeti, bilindiği gibi edebiyat, sonra musiki ile başlamış, ancak çok sonraları başka sosyal mesele ve müesseselere yayılmıştır.

Genç folklorcularımızdan olup son zamanlarda değeri "Hacettepe Üniversitesi"nce takdir edilen ve vazifelendirilen Sayın Şükrü Elçin, araştırmalarını edebî sahadan geride kalan sahalara çevirmiş bulunuyor. Bir aralık İstanbul İktisat Fakültesinde cereyanı uyandırılmağa çalışılan, fakat şuursuz ve kültürsüz bazı meslektaşlarca kökü kazınan iktisadî folklor hareketinin bu suretle Şükrü Elçin tarafından ele alınması ne kadar takdir edilse azdır (1)! Aşağıda üç araştırmasını "Türk Folklor Araştırmaları" okuyucularına da tanıtmak istiyorum.

Türkiye'nin Üniversite organizasyonu son on beş yıl boyunca başlıklar göstermeğe başlıyor. Alışageldiğimiz Fransız kaynaklı "Edebiyat Fakültesi" tipini esasen daha önce yeni Devlet Merkezindeki D.T.C. Fakültesi değiştirmişti. Ona alışılmadık derken Erzurum Üniversitesinde başına "Fen" eklenen bir başka Edebiyat Fakültesi gördük. İstanbul Tıp Fakültesi, öğretim programına sosyolojik ve psikolojik bilgiler konulmasını isteyen Prof. Suphi Artunkal projesini yakında incelemeğe başlıyor. Bu incelemeyi ve neticelerini bekliyedurunken Ankaradaki ikinci Tıp Fakültesinde sosyal ve edebî bilgilere geniş bir yer verildiği görüldü. Geniş bir Folklor terbiyesine önyak olan bu

Fakültede şimdi Edebiyat ve Folklor öğretimi başlamıştır. Tanınmış folklorcularımızdan Prof. Dr. Şükrü Elçin, bu öğretimin başında bulunmaktadır.

Bu durum karşısında "Yüksek ve modern bir Üniversite fikrinin doğum krizi" veya bir anarşik belirti karşısında mıyız? Bir hükme varmadan herhalde ortada yüksek ve üst bir üniversiter makamı yokluğu şüphesizdir. Bunun yanında muhtarlık rejiminin fantazist yolları kolaylaştırdığını, Devlet ve Millet olarak bir Üniversite politikasına sahip olamadığımızı söylemekle kalalım. Şimdilik organizasyon anarşisi karşısında gülyüzle davranarak bir Tıp Fakültesinin Folklor Öğretimi ile ilgili genç bir folkloristimizin yaptığı araştırmaları tanıtalım.

1 — Denizli Dokumacılığı :

Bizde dokumacılık, Ahi teşkilâtı ile alâkalı uzun bir maziye maliktir. Cumhuriyet devrinin yarattığı tekstil endüstrisinin muvaffakiyetleri kısmen bu sanayi kolunun eski zanaatı ile izah ediliyor.

Dokumacılık bölgelerinden birini Denizli çevresi teşkil ediyor. Prof. Dr. Şükrü Elçin, bu çevrenin dokumacılıkla alâkalı halkbilgisini toplamıştır. Yaptığı araştırmalar neticesinde "Dokumacılık piri olan Ş i t Peygambere kadar insanlar yapraklarla örtünmüş, önce dikişsiz, sonra dikişli giyim eşyasının icat" edildiğini öğrenmiş, dokumacılık sanatının terbiye safhaları hakkında bilgi edinmiştir. Alâka çekici bu anlatışların arkası sıra dokuma zanaatının tekniği şekillerile belirtiliyor.

Gittikçe maziye karışan, şifahi, hafızalardan kaybolan hususları folkloristin yerinde araştırıp soruşturması ancak şükranla karşılır. Bu gibi tetkiklerin iktisat tarihi ve hatta doğrudan doğruya iktisat tedrisatı için de pedagojik faydaları bulunduğu şüphesizdir.

2 — At Damgaları :

Eski Türk göçebe ekonomisinde "at"ın yeri malumdur: "Sürü besleyenler, mallarının tanınması, başka sürülerle karışarak ihtilâflara yol açmaması için birtakım şekiller kullanmışlardır. Bu şekillerden hayvanların kulaklarına çizilenlere "İ N" veya "E N", sağrılarına vurulanlara "Damga" denir." Araştırmacı bu hususun daha önce Dr. Rıza Nur Bey tarafından 1941 de, tanınmış folklorcumuz Ali Rıza Yalın tarafından da 1943 de ele alındığını kaynakları ile zikretmektedir.

Alâkalı ilim adamları, Prof. Dr. Şükür Elçin'e göre "damga şekillerinin menşei Gök-Türk alfabesinde, Oğuz Boyları ile Altın-Ordu'da ve Kırım Hanlarının damgalarında aramaktadırlar." Alâka ve dikkat çekici bir nokta da bugün Anadolu'da at sürülerine sahip olanlar aynı maksatla yeni Lâtin harflerinden bazılarını damga şekli olarak kullanmaktadırlar.

3 — Ayvalık Balıkçılığı :

1923 de başhyan Türk - Yunan mübadelesi neticesinde Türkiye'ye göç eden Giritlilerin bir kısmının da Ayvalık çevresinde iskân edildiği malumdur. Bu muhacirler çevreye gelir gelmez derhal Girit'deki balıkçılıklarını ele almışlar ve az zamanda müstahsil durumuna geçmişlerdir. Prof. Ş. Elçin'in mübadillerden elde ettiği bilgiye göre Giritliler yeni yurtlarında kırk yıldan beri eski mesleklerini yürütmektedirler.

Araştırmacı, çevrenin balık nevelerine ait adları, balıktan yapılmış yemeklerin isimleri yanında balıktan gayri olan sürülerine de yer vermektedir. Bunların arkası sıra halk nazarında uğurlu, uğursuz sayılan balıklardan, nişan, hidirellez, dua ve beddua ile alâkalı balıklardan, olta nevi ve şekillerinden avlama âdetlerinden de bahsetmektedir (2).

Modern Üniversitecilikte, Üniversite dışında belli bir konuda ihtisas yapmış, derinleşmiş ve alâka uyandırmış araştırmacılar için dersler ve kürsüler ihdas etmek öteden beri bir anane, araştırmacılığı teşvik vasıtasıdır. İktisat Fakültesi mezunlarından Sayın Süleyman Arısoy, Balık ve Balıkçılığı bu şekilde kendine serbest bir çalışma ve araştırma mevzuu edinmiştir. Ankara Üniversitesi D.T.C. Fakültesi Coğrafya Bölümü çok yerinde bir düşünce ile Süleyman Arısoy'u Balıkçılık Coğrafya ve Ekonomisi için Öğretim Görevlisi olarak hocaları arasına almıştır (3).

(1) Bu uyandırmanın başlangıcında bir "Behber" nesredilmişti. Bir ay kadar evvel nesrettiğim "İktimaiyat Dersleri"nde de Folklor ve Sosyoloji münasebetine ayrı bir fasıl ayrılmıştır. Folklorcular için yararlı olabilir.

(2) Prof. Dr. S. Elçin'in nesriyatı temsil ettiği yeni Fakülte dışındaki organlarda "Denizli Dokumacılığı", "At Damgaları", "Ayvalık Balıkçılığı" adları ile çıkmıştır. (Bk. Türk Et-nografya Dergisi 1963 - 1965). Bunları "İktisadi Folklor Araştırmaları" başlığı altında bir topladık.

(3) Dil, Tarih - Coğrafya Fakültesi öğretim üyesi olan Süleyman Arısoy'un "Sakarya'da Balıkçılık" adlı eseri de ilgili folklorculara, coğrafyacı ve iktimaiyatçılara tavsiye edilebilir. Müracaat: Posta Kutusu 16, Beyazıt - İstanbul.

Basılmayan yazılar
istenince geri gönderilir.
Dizgi ve baskı:
Halk Matbaası
İstanbul

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

Sahibi ve Genel Yayın Müdürü : İHSAN HİNÇER
Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden Sorumlu Yönetmen :

BORA HİNÇER

Mektup ve havale için adres : Posta Kutusu : 46, Aksaray — İstanbul , Tel: 22 49 74

TÜRK FOLKLOR/HALKBİLGİSİ DERNEĞİ'NİN YAYIN ORGANIDIR.

Battal Gazi'nin Atı Aşkar Üzerine

Yazan : Cahit ÖZTELLİ

Bu halk kahramanı üzerine bizde pek az inceleme yapılmıştır. Bizim görebildiğimiz son inceleme Sayın Pertev N. Boratav tarafından 1949 yılında İslâm Ansiklopedisinde çıkmıştır. Bu değerli inceleme, Battal Gazi'nin sırası ile 1. Tarihi şahsiyeti, 2. Menkıbevi şahsiyeti, 3. Edebiyatta Battal, 4. Türkçe Battal romanı, 5. Manzum Battal romanı, 6. Halk şairleri ve Battal konularını içine almakta ve vukufı her bakımdan değerlendirilmektedir.

Biz bu yazımızda bazı yeni gördüklerimiz ele alacağız.

Özel kitapların arasında iki yazma Battal romanı var. Birincisinin başı ve sonu eksiktir. İkincisi tamam olup ancak baştan bir yaprak eksiktir. Her ikisinde de "Ezincânîb" ler, "Seyyit" ler, Allah ve Peygamberin adları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Birincide râvisinin adı yoktur. İkincide kırmızı ile meclis başları "Meclis râviyân-ı ahbâr ve nâkilân-ı âsâr Ebül Muhsin Şâhî ki bu kitabın râvisidir. Şöyle rivâyet kılup eydür kim" şeklinde râvisi olarak Ebül Muhsin Şâhî'yi bildiriyor. Her meclisin başında tekrarlanan bu râvi kimdir, bilemiyoruz. Boratav'ın yazısında da bu cihete dokunulmamıştır. Taşbasma Battal kitaplarında da râvi yoktur. Acaba bu râvi uydurma mıdır? Şimdilik bu konuda birşey söyleyemeyiz.

Elimizdeki iki yazma ve taşbasma aynı kaynaktan kopya edilmiştir. Yalnız taşbasma zamanına göre eski bulduğu bazı kelimeleri değiştirmiş. Öyle anlaşıyor ki, düz yazı olarak bir tek Battal romanı vardır. Ve yazarı belli değildir. Belki bugünkünden daha eski bir yazma vardır. Daha sonraki yüzyıllarda, şimdi elimizdeki yazmalar o eski yazma kaynak alınarak istinsah edildiği çağın diline göre bir sadeleştirilmeye tâbi tutulmuştur. Bugün elde bulunan yazmalar bize göre, XV. yüzyıl içinde ya da XVI. yüzyılın başlarında yazılmıştır. Bunu gösteren kelimeler olduğu gibi fiil çekimleri de söylediğimiz zamanı gösteriyor.

Tarihçi İsmail Hâmi Danişmend merhum, bir konferansında şöyle diyor :

"...Âli Çelebi'nin bende eksik bir yazma nüshası bulunan muazzam bir Battal-

nâmesi olduğu gibi..." (bk. Destan ve Divan Edebiyatında İstanbul Sevgisi, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu 1941).

Âli'nin eserleri arasında bu adda bir eseri yoktur. Onun menkıbelere, halk kahramanlarına düşkün bir kişi olduğunu ve bu sebeple Danişmend Gazi menâkıbını "Mirkatül-Cihad" adı ile yazdığını biliyoruz. (bk. Atsız, Âli Bibliyografyası, İstanbul 1968).

Türk ananesinde Danişmend Gazi, Battal, soyundan gösterilir (bk. İslâm Ansiklopedisi). Bu yalnız ananede değil tarihi bir belge ile de gerçek olarak gösterilmiştir. İstanbul Evkaf İdaresinde Dördüncü Anadolu defterinin 346. sayfasında 560/1164 tarihli bir Melik Gazi vakfiyesi bulunmaktadır. Bu vakfiyede de Ahmet Danişmend Gazi'nin dedesi Cafer Battal olarak kayıtlıdır. (bk. İ. H. Danişmend'in adı geçen eseri). Mükrimin H. Yınanç bu vakfiyenin uydurma olduğunu söylemektedir. (bk. İslâm Ansiklopedisi, Danişmendliler maddesi).

Manzum Battal yazarı :

Bu konuda İslâm Ansiklopedisi, şu bilgiyi veriyor :

"Eser Üçüncü Mustafa (1757 - 1774) zamanında yazılmıştır. Eserin muhtevassından ve müellifin, kitabın başında verdiği izahlardan anlaşıldığına göre, bu nüsha elde bulunan ve bir tek aslı nüshaya ircaî mümkün olan mensûr Battal-nâme'nin nazma çekilmiş şeklidir, belki biraz daha kısaltılmış olarak yazılmıştır."

Sözü edilen manzum eserin Bekâî'nin olduğu ve bulunduğu yerin Üniversite kitaplığı olduğu bildirilmiştir. Bu konuda biz de birkaç söz ilâve etmek isteriz. Bekâî eserini 1769 da bitirmiştir. Şair, Kâtib Zâde Bekâî olarak tanınır. Yedi bin beyittir eser. Sadrazam Silâhtar Mehmed Paşa'ya takdim edilmiştir. Sözü ettiğimiz bu nüsha vaktiyle sayın Dehri Dilcin'de imiş. Sonradan kitaplarını Türk Dil Kurumuna verdiği için şimdi eserin orada olması gerekir. Bu bilgi için (Tanıkları ile Tarama Dergisi, C. 3) bakınız.

Battal Gazi'nin atı :

Bu pek meşhur ve efsanevi atı, Bat-

tal'ın babası Hüseyin Gazi bir mağarada bulur. Bu kısmı Battal-nâme'den olduğu gibi aşağıya alıyorum :

"Bir gün Hüseyin Gazi Şam dağlarında şikâr ederdi. Bir geyik gördü. Münekkaş üstünde çul, Hemen dem üstüne at depdi. Geyik kaçdı. Hüseyin eydür : Komazam, tâ seni ele getirüp Numan oğlu Ömer'e iletmeyince, dedi. Dahı kovdu. Geyik kaçdı. Geldi bir mağaraya girdi. Belürsüz oldu. Hüseyin eydür: İneyin, bir göreyin, dedi. Atından aşağı indi. Mağaraya girdi. Bir iki kadem yürüdü. Ne gördüğün size beyan edelüm. Âşıklar, aşıkane şidkile, sâdikane salâvat verelim Muhammed pâk ruhuna. Andan sonra gördü kim, bir sarı at durur. Eleğim sağmaya benzer. Eyeri ve dizgini üzerinde bir süngü. Atın önünde yere sancılmış bir azamat güzr. Hüseyin anı gördü, hayran oldu. Eyitdi : — Bunun gibi at acaba bunda neyler? İlerüye yürüdü ki atı tuta. At önüne geldi. Bir çifte saldı. Hüseyin gerisine sıçradı. Nitekim cehd eyledi tutmağa, âciz kalup dutamadı.

Mağara köşesinden bir âvaz geldi ki : ..Yâ Aşkar, ol yeğide muti ol, çünkü ol at bu âvazı eşitdi, bir yerde karar edip durdu. Hüseyin Gazi yanlarına bakup dört tarafında hiç kimseyi görmedi. İlerü yürüdü, atın yuların eline aldı. Süngüyü yerden çekti, çıkardı. Gördü ki yazılmış : "Bu süngü senindir." Ve bir tarafında gördü ki, Âdem Peygamberin iki bölük saçı ve Dâvud Peygamberin zırhı ve İshak Peygamberin çukalı (elbisesi) tamam, Emir - ül-mümin Hazret-i Hamza'nın yarağı (silâhı) hazır, her bir aletin üzerinde adlu adıyla yazılı idi, Hüseyin Gazi şâd olup sevindi. Yine kendi atına bindi. Aşker Div Zade'yi yedeğine aldı."

Buraya kadar biraz daha sade olduğu için taşbasmadan aldım. Yazmada, ata hitap geldiği zaman "Ya Aşkar, ol yeğide muti ol kim, dahı vakt olmadın ben çıkmam. Seni Hak Taalâ Cafer'e verdi kim, üzerine binüp yeryüzünde gazâlar kıla, âlemi karanguluktan kurtara," der.

Hüseyin Gazi volda hep bu Cafer'in kim olduğunu düşünür. Bir ağacın dibinde uvkuya dalar. Düşünde Cafer adında bir oğlu olacağı müjdesini verir bir derviş. Sonunda gerçekten bir oğlu oldu, adını Cafer koydular. Bu sonradan Battal Gazi adını alacak olan çocuktur.

Battal'ın atı böyle efsanevi bir attır. Âdem, Dâvud, İshak Peygamberlerin ve Hazreti Muhammed'in sevgililerinden Hamza'nın atla ilgisi vardır. Şimdi Hamzanâme adlı halk romanına bakalım.

Hamza kendisine bir av ararken bir mağaradan içeri girdi. Battal'da olduğu gibi ata bir sada geldi. Bunun üzerine at ki, adı İshak'tır. Hamza'ya teslim oldu. İshak'ın boynunda bulduğu levhayı okudu. Şöyle yazıyor: "Âl-i İbrahim'den nesl-i İsmail'den Hamza nam nam-dâr sensin ki, bu ata malik olasin... Ben ki, Hazret-i İshak Bin Halil idim. Ol ata binip çok gazâlar ettim." (bk. Hamza-nâme, İst. Üniversite-si Ktp. T. Y. III, Fahir İz, eski Türk Edebiyatında Nesir, İst. 1964, s. 254 den naklen).

Battal'ın atı Aşkar, yukarıda anlatılan gibi daha önce de Hamza'nın atıdır. Ve aynı yolla bulunmuştur. Ayrıca aynı silâhlar da birlikte bulunur.

Şimdi başka bir menâkıb kitabında kahramanın atını görelim. Bu eser, halk arasında dolaşan menkıbelerin toplanması ile meydana gelmiş olan "Saltuk-nâme" dir. Yukarıda adı geçen Fahir İz'in eserinden (S. 286) alınmıştır.

"Şerif (Saltuk) evine melül geldi. Yatdı uyudu. Vakiasında (rüyasında) Seyyit Gazi'yi gördü. Eyitdi : ..Ciğer kösem, dur (kalk), yerinden huruç eyle. Sana kimse mukabil olmaya. Yürü, filân mağaraya var. Benim bindiğim Aşkar'ı anda bulasın ve esbab ve alât-ı harb mükemmel, tiğ-i dahnâk belinde al, gıyüsün geyesün ve bâkî yarağı dahi... kalkanı ve ne kim Hamza'nın yarağıdır hep andadır, dedi.

Şerif uyandı, Seyyit ruhuna dua etti. Turdu, ol dağa çıktı. Mağarayı buldu. Gördü, içinde bir at durur. Şerif karşı geldi. At gerü kaçtı. Şerif ilerü varup tuttu. Süvar oldu, sürdü. Şehre geldi."

Görülüyor ki, Saltuk'un rüyasına doğrudan Battal giriyor. Ve hep aynı at yüz yıllar boyunca kahraman değiştiriyor, ölmüyor. Önce Hamza'nın sonra Battal'ın ve daha sonra da Saltuk'un altında küffar savaşlarına katılıyor. Tamamen İslâm kimliğinde olan kahraman at Peygamber Halil'in oğlu Peygamber İshak'a, bir bakıma da Âdem Peygamber'e kadar gidiyor.

Battal'dan sonra aynı kimlikle ortaya çıkan ve tarihi bir kişi olan Danişmend

Derlemeler :

Bir Türkünün Öyküsü

Derleyen : Gülâli AYDINOĞLU

(Derlenen yer: Ankara - Yenimahalle Orhaniye köyü. Derleme Tarihi: 17.4.1969. Derlenen Kişi: Mürvet İkan, ev kadını, 27 yaşında.)

1967 yılının aralık ayında, Ankara - Yenimahalle'ye bağlı Emirgazi köyünden Mahmut Aslantaş ile Yakup Peker, ava giderler. Dolaşa dolaşa Mürted Çayı'na iner ve yaban ördeği bulurlar. Ördekleri vururlar ve almak üzere çayın kenarına varırlar. Uzanıp alacakları sırada ayaklarının altında toprak göçer ve Mahmut Aslantaş sulara gömülerek kaybolur. Arkadaşını kurtarmak için suya atlayan Yakup Peker de kaybolup gider ve 2 gün sonra kepçe ile çıkarılır suyun dibinden...

Mahmut Aslantaş'ın karısı Mürvet, ölen kocası için aşağıdaki ağıtı yakmıştır. Bugün çevre köylerde söylenmektedir :

ÇAYDA BOĞULAN MAHMUT'UN TÜRKÜSÜ

Hastaneye vardım mermer döşeli,
Doktorlar geliyor eli şişeli.

Gelini gelini, allı gelini,
Nerde kodun top zülüflü yârini.

Ektiğin ekinler yeşerdi bitti
Aralık ayında vaden mi yetti
Nakarat

Yenihana vardım koptu kıyamet
Gelin arkadaşlar naşım çıkacak.
Nakarat

Akşamdan başladı şiddetli yağmur,
Sürünme kardeşim sokaklar çamur.
Nakarat

Karakabak sulanmasa kol atmaz,
Mevlâm senin gibi güzel yaratmaz.
Nakarat

Çay içinde cenazemi buldular,
Gizli gizli elbisemi soydular.
Nakarat

Yar görmeden mezarına koydular,
Genç yaşında eşimden ayırdılar.
Nakarat

Yüce dağ başına bir ev yapmışlar,
Çatısını ne muntazam çatmışlar,
Nakarat

Ölüm ile ayrılığı tartmışlar,
Elli yarım (1) fazla gelmiş ayrılık.

(1) Yarım: Ankara köylerinde kullanılan 16 kiloluk ölçü.

Gazi'de de aynı atın bulunacağını tahmin ediyorum. Ancak, şimdilik bir yazmasını bulup inceleyemedim.

Türk mitolojisinde Gök menşeli atlar, Rüzgâr menşeli atlar, Sudan çıkan ağır-lardan olma atlar yanında bir de Mağara - Toprak menşeli atlar vardır. Bunlar hakkında Sayın Şükrü Elçin'in yazısında (Türk Folklor Araştırmaları, sayı 162) bilgi verilmiştir. Bunlardan Mağara ile ilgili olan kısmı aşağıya alıyorum :

"İslâmî ananeye göre, şimdi bilinmekte olan atları Allah, Hazreti Âdem'in Kâbe toprağından halk etmiştir.

Türk menşeli mağara rivayetinin ise en eskisi Pamir Yaylasında yaşamış olan ve beşinci asrın ikinci yarısında Orta Asya'da büyük bir devlet kuran Akhunlar'a aittir. Akhunlar'ın yaşadıkları ülkelerde bir dağdaki mağarada yaşayan ilâh atına kısıraklar sürülmek suretiyle döl alınıyor. Diğer bir rivayete göre içinden at idrarı

dökülen mağaraya Ağustos ayında kısıraklar sürülerek çiftleşme temin ediliyor. Vu-Şu-Poli-Li adı ile anılan çok iyi bir at cinsi bu şekilde doğuyor. Akhunlarca bilinen bu mağara rivayeti Doğu ve Batı Göktürklerde de yaşamıştır."

Bundan anlaşılıyor ki, birer Türk telifi olan Hamza-nâme, Battal-nâme ve Saltuk-nâme'de geçen mağaradaki at motifi pek eski bir Türk mitolojisine dayanmaktadır. Araplarda böyle bir rivayet yoktur.

Demek oluyor ki, pek eski çağlara ait bu mağara atı rivayeti sonraki yüzyıllarda da devam etmiş, onbeş, hattâ onaltıncı yüzyıllara kadar gelmiştir. İslâm - Türk idealizmi küffarla savaşı kahramandan kahramana verirken onların en büyük yardımcısı olan atı da hep aynı yolla onlara yardımcı olarak bağışlıyor. Anadolu'da ve başka Türk illerinde bugün de sudan çıkan ağırlar efsaneleri yaşamaktadır.

Türk Kadınlarının Başlık ve Giysileri Sergisi

Paris'te büyük hayranlık ve takdir toplayan Bn. Sabiha Tansuğ'un açtığı Türk Kadın Giyimleri ve Başlıkları sergisinde yer alan üç Batı Anadolu kadın kıyafeti.

Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın aracılığı ile Paris'teki tarihi "Hotel de Sens" Etnografya Müzesi'nde 10 Şubat'da açılan "Devirler Boyunca Türk Giysi ve Başlıkları Sergisi" Paris sanat çevrelerinde büyük ilgi görmüştür.

Fransız basınının geniş yayınına yol açan ve televizyonun da ilgisini toplayan Sabiha Tansuğ'un özel koleksiyonundan hazırlanan sergiyi her gün yüzlerce kişi ziyaret etmiştir. Bu arada, Fransız televizyonunun, sergiden yaptığı yayını, bütün Fransa hayranlıkla izlemiştir.

Öte yandan Paris'te bulunan Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Müsteşarı Münici Giz, yardımcısı Mukadder Sezgin, Roma, Brüksel, Viyana ve Londra'da bulunan turizm büroları müdürleri, üç büyük salon ve vitrini dolduran, balmumundan mankenlere büyük bir zevkle giydirilmiş 60'a yakın eski Türk giysisi ve başlıklarının teşhir edildiği sergiyi gezmişlerdir.

İlgililer, serginin gördüğü rağbet ve Türkiye'yi tanıtma bakımından yararını gözönünde tutarak, giysi ve başlıkların, Paris'ten sonra, Brüksel, Roma ve Viya-

na'da sergilenmesi için karara varmışlardır.

Fransız basını da sergiye geniş yer ayırmıştır. Bu arada, "Nouvelles Littéraires" de Claude Salvy imzası ile yapılan eleştiri de şunlar yazılmaktadır :

"Sergi hakikaten çok şâhane, orada zengin Türk etnografisinde yer alan değerli elbise ve başlıklar sergileniyor.

Sabiha Tansuğ'un, zengin bir kalbi, a- çık, zengin ve coşkun bir görüşü var, Anadolu, İstanbul Boğazı'ndan Kafkasya'ya kadar uzanan küçük Asya ve bütün Türkiye sanat yönünden bütün medeniyetlerin yayıldığı bir ülkedir.

Her bölgenin kendisine has bir kostümü ve başlıkları var. Her başlık bir hikâyeyi, efsaneyi anlatmaktadır. Peçeler, başlıklar, şalvarlar, çarıklar, zengin kostümler ve kötü gözlere karşı büyüler ve hepsi gerçek bir Türk folklor müzesinin esasını teşkil etmektedir. Bu güzel parçalar Sabiha Tansuğ tarafından değerlendirilmiştir. Asrımızdan bir önceki devrinde bu çeşit sanat işlerine rastlanmamıştır."

Sergi gördüğü ilgi üzerine 15 Marta kadar uzatılmıştır. T.F.A.

Azərbaycan Dastanları (I. Cilt)

Yazan : Nejat BİRDOĞAN

Halk bilgileri olarak Doğu Anadolu- muzun, özellikle Üst Van Gölü çevresi ile Kars, Erzurum, Artvin üçgeninin özelliklerini taşıyan Azerbaycan halkı arasında yaşayan çeşitli halk hikâyeleri zaman zaman ayrı anlatımlarla Türkiye'mizde de toplandı ve yayınlandı. Ancak bu hikâyeler üzerine eğilmenin kişisel çabalarla olduğu, henüz akademik bir çalışmanın bu alandan uzak durduğu ve bu konuda Azerbaycan'da halk bilgisi çalışmalarının bizden daha derli toplu olduğu bir gerçektir. Öyle ki, halk hikâyeleri 5 cilt altında toplanmış ve yayınlanmıştır. Azerbaycan İlimler Akademisi'nin NİZAMİ Adına Edebiyat ve Dil Enstitüsü, yetkili kişilerini bu işle görevlendirmiş ve ilk kitap 1965 yılında Bakü'de basılmıştır. (*Azerbaycan Dastanları, Azerbaycan İlimler Akademiyası Neşriyatı, Bakü, 1965*). Bu yapının birinci ve ikinci cildi, değerli Prof. Hamit Araslı tarafından önceki Türk Dil Kurultayı toplandığında Dergimizin sahibi İhsan Hınçer Bey'e armağan edilmiş. Diğer üç cilt, sonradan yayınlandığında posta ile gönderilmiş, ancak İhsan Bey'in eline geçmemiş. Sayın İhsan Bey Ustamız, büyük bir incelelikle kitapları incelemek için bana verdi. Hem Azeri kültürünün egemen olduğu İğdir'da yetişmemiz, hem de kiril alfabesine tanış oluşumuz, bizi bu yapıtı okurken kolaylaştırdı. Diledik ki, kitapları bu konuyu ilgi duyanların dikkatine sunalım. Gerçekten çok titiz bir çalışma sonucu olan bu yapıt, bizim bu alandaki çalışanlarımıza da bir kaynak olabilir. Ben, kendi derlediğim hikâyelerle kitaptaki hikâyeler arasındaki benzerlik ve ayrıcalıkları da sunacağım.

I. CİLT : Kalın mukavva kapak içerisinde 55 + 380 sayfadan ibaret bu cildin "tertip edenleri" Ehliman Ahundov ve M. H. Tehmasip. Gözden geçirip yayına hazırlayan ise Hamit Araslı. Baş kısmında 55 sayfalık "Bir Neçe Söz" var. Bu bölümün sayfaları romen rakamıyla numaralanmış ve M. H. Tehmasip tarafından yazılmış. M. H. Tehmasip Azerbaycan'ın bir halk edebiyatçı tarihçisi. Daha önce de Himmet Alizade'nin KÖROĞLU kitabının önsözünü yazmıştı. Oradan da tanıyorum.

Yazar, "Bir Neçe Söz" bölümüne "Âşık" adının tarihçesi ile girmiş. Eski toplumlardaki adlarından ve kutlu tutuluşundan söz edilen âşıkların toplumsal olaylara karıştığından, bazan önünde gittiğinden de söz ediliyor. Örnek olarak Kurbanî, Tufargâhlı Abbas verilmiş. Gürcü ve Ermeni edebiyatında da âşıkların görevi belirtilmiş. Âşık şiirinin (koşmaların) gücü anlatıldıktan sonra deniyor ki :

"Lâkin malumdur ki, âşık edebiyatı yalnız koşmalardan ibaret değildir. Onlarca orijinal şiir forması, 70 den artıkh musiki havası yaratmış olan Azerbaycan âşığı, aynı zamanda 150 den artıkh büyük ve küçük hacimli destan koşmuştur ki biz, bu ilden (yıldan) bu zengin janrın en meşhur mümünelerini çapa başlayırık." (Aynı yapıt, Cilt I, S. 7)

Görülüyor ki, Tehmasip, "destan" sözcüğü ile bizim "halk hikâyesi" tamlamamızı anlatmaktadır. Kitapta emeği bulunan Hamit Araslı ve Ehliman Ahundov da bu görüşe karşı çıkmadıklarından demek ki Azerbaycanda destan anlayışı budur. Nitekim aynı yapıtın gene 7 sayfasında "Herşeyden evvel gaydedek ki bizde destan şiirle nesrin növbeleşmesi prensibine dayanır." denmektedir. Demek ki Azerbaycan destan anlayışında "hikâye nesirle; müracaat, münasebet, muhabbet, ıstırap ve heyecan, deyişme ve müşaire koşmalarla verilmektedir" (Adı geçen yapıt, S. 8). Şimdi bizdeki destan anlayışına göz atalım.

Bizde destan kavramına önce sözlüklerdeki anlamla girersek "Bizde destan sözcüğünün asıl birimi dâstan'dır ve Farsçadır. Sözlükcülerimiz, destanı birbirinin aynı ya da birbirini tamamlar yolda tanımlamışlardır. Ahmet Vefik Paşa'da "manzum hikâye", Şemsettin Sami'de "1-hikâye, masal, sergüzeşt, 2-bir vak'a halini hikâye eden âmiyane manzume", Ali Seydi'de "hikâye, kıssa", Muallim Naci'de "kıssa, hikâye, masal", Mehmet Selâhi'de "kıssa, hikâye, masal" Hüseyin Remzi'de "geçmiş şeylerin hikâyesi", Ali Nazima ile Reşat'ta "kıssa, hikâye, masal" Hüseyin Kâzım Kadri'de "kıssa, hikâye, masal, manzum hikâye" tanımlarını buluruz (Hikmet Dizdaroğlu, Halk Şiirinde Türler, T.

D. K. yayınları. S. 63)". Ahmet Rasimin tutumu ise bu konuda ötekilerden farklıdır. Daha olumlu, daha aydınlıktır. O, destan terimini önce şu anlamda almaktadır: "Bilindiği gibi destanlar tarihin ilk konularındandır. Temel taşlarındandır." demektedir. İliada ve Odisseus'den söz ederek "Halk şiirlerinden meydana gelmekle birlikte birçok destanlardan ibaret birer derleme olmaktan başka birşey değildir. Bununla birlikte bunlar da genel edebiyatın birer temel taşı niteliğini kazanmış anıtlardandır." (Muharrir Bu Ya. Ahmet Rasim. S. 247)

Yukarıda adı geçen sözlükcü ve yazarlarımızın Ahmet Rasim dışındakilerin verdiği destan anlamları Azeri anlayışına uyuyor. Ancak destan gelenekleri bakımından Ahmet Rasim Bey'e hak veriyoruz. Özellikle Dede Korkut üzerinde çalışan Kırcıoğlu M. Fahrettin ise destan için "Farsçadaki 'hikâye, masal, sergüzeşt' anlamına gelen destan sözcüğü bize dâstan sözünden geçmez. Doğu İran'daki Sakalardan gelen efsanevi ulu İran pehlivanı Seistanlı Zâl Oğlu Rüstem'in de lâkabı (Dâstan')dır. Sakalı Rüstem Pehlivan'ın Dâstan lâkabı Sakalardan İran diline geçmiş olabilir." der. (Kırcıoğlu M. Fahrettin. Halk Ede. Deyimlerimiz, Türk Dili Dergisi. 1962, sayı 128) Gene halk edebiyatımızın usta bilicisi Pertev Naili Boratav, destan sözünü tanımlarken âşık şiiri türlerinden biri dışında "Destan, epope (epos) anlamına gelir. Bu ikinci anlatım ile destanın başlıca niteliği, uzun soluklu bir anlatı olmasıdır. Çokluk nazımla düzenlenmiştir. Ulusların yazılı kültür çağına eriştikten sonra "edebiyat" denilen söz sanatı yaratmaları, yazı öncesi çağlarda söz, ezgi ve seyirlik anlatımın bileşimi içinde düşünülebilir. Destanlar da bu bakıma eski çağlarda ezgiye eşlik etmeye en uygun biçimde, ölçülü söz biçiminde gelişmiş olmalıdır. Destanlar, ulusların yazı öncesi çağlarında oluşmuş, gelişmiş yapıtlardır. O çağlarda hem yaratılış ve dönüşümlere, tanrılara ve çeşitli olağanüstü varlıklara, hem de toplumun geçmişine değgin bilgileri destanlar verir." (P. N. Boratav. 100 Soruda Halk Edebiyatımız. İst. 1969. S. 38) demektedir.

Boratav, "Destan nedir?" sorusunu yanıtlamakta iken destanda toplumu bir

bütün halinde görmekte ve bu durumda destanı yozlaşmamış saymaktadır. Destanın kahramanları "ideal" veya soylu kişilerdir. Boratava göre "çağında destancı kesinlikle inanmış kişidir. Ancak yeni çağlara doğru destan anlatanlar inançlarını yitirecekler ve destanlar yozlaşacaktır. Artık romana doğru bir gelişim başlayacaktır. Hele 16. yüzyılda eski epope anlatma geleneğinin yerini Kerem ile Aşık, Aşık Garip v.b. gibi halk hikâyeleri alacaktır." Destanın bir toplumu tam olarak ele almasına karşın hikâyede kişisel yaşantılar egemen olacaktır. Ancak, anlatıcılar anlatımda pek farklı değildir. Anlatan âşık, söze başlamasından kısa bir süre sonra kahramanların ruhuna girecektir.

Pertev Naili Boratav'ın profesörlük tezi olarak hazırladığı "Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği" kitabının 60. sayfasında da bu konu ele alınmış. "Destan ve Halk Hikâyesi" başlığı altında konuya giren yazar, destana "halk epopesi" dedikten sonra "Bir epopeyi şartlandıran en mühim vasıf, o'nun cemiyetin dahilinde şiddetli çatışmaların olmadığı ve mücadelelerin yalnız harice yöneldiği devrin mahsulü olmasıdır. Destan, aristokratik bir nevin edebi nevidir denilebilir. Şiir lisanı bu nevin hâkim ifade vasıtasıdır. Destan muharriri, cemiyet içindeki bu nizamın şuuruna sahiptir. Eserinin kahramanları ve hadiseleri karşısında objektiftir." hükmünü H. H. Borchardt'den aktarır. (Aynı yapıt S. 61) Boratav, kitabında bir ara Dede Korkut Oğuznamelerinden söz ederken "Bizim edebi halk hikâyelerimiz, nasıl destandan romana geçen bir edebi nevin ilk merhalesini teşkil ediyorsa, Dede Korkut kitabı da bu merhalenin ilk basamağını teşkil eden eser olarak karşımıza çıkmaktadır. (Aynı yapıt S. 62)" cümlesini kullanır. Bize göre de bu görüş doğrudur. 1962 yılında. Elâzığ'da yayınlanan YENİ FIRAT dergisinin 10. sayısında kendi görüşümüzü buna benzer şekilde savunmuştuk: "Epope ve Les gends şeklinde yazı öncesi ve yazı çağı kahramanlık öykülerinin destan adı altında anılması doğaldır. Şahane bir ağırbaşlılıkla, ciddiyetle anlatılan bu olayları dinliyenin duyduğu kutluluk duygusu meraktan önce gelir. Destan, hangi çağda yazılmış ve ortaya çıkmış olursa olsun olay kaynağını doğa ötesinden almış gibi bir ha-

va taşımaktadır. Dinliyen kendini destan kahramanının yerine koymağı aklına bile getiremez. Destan kahramanı öylesine dokunulmazdır. Ancak halk hikâyeleri böyle değildir: Toplumdaki düzen rayının gevşemesi, kişilerdeki bencil duygular, âşıkların destancı ruh taşımamaları onları iki kişilik sevda öyküleri anlatır duruma getirmiştir. Bir de bu arada halk hikâyeleri kültürüyle yetişen âşıklar türemiştir ki, ruhları destancı olduğundan yarı destan - yarı halk hikâyesi dediğimiz türleri doğurmuşlardır. Toplum düzeninin bozulması ve bir ezilen, sömürülen sınıfın ortaya çıkması sonucunda içlerinden çıkardıkları bir halk önderiyle ezene ve sömürüne karşı çıkan olaylar destanı yaratmışlardır. Destanın yalnız epik niteliğini taşıyan bu türlere en ilginç örnek KÖROĞLU'dur. Toplumda tutunmanın zorlaştığı, kişilerin günlük çabalarında zayıf kaldığı, anlatıcı âşıkların bu işle karnını doyuramadıkları bir dönemde KÖROĞLU eski parlak destan geleneğinin son kalıntılarıdır. Artık yeni bir tür, halk hikâyesi doğmaktadır. Kadın haklarının yalnız mâni ve türkü bilme sınırları yavaş yavaş çatlamakta, onlara da hak veren sevda öyküleri yayılmaktadır."

Yukarıdan beri sözünü ettiğimiz Anadolu halk edebiyatındaki destan kavramı ile Azerbaycan halk edebiyatındaki kavramlar farklıdır. Bu bir kabul edilebilir sorundur. Yanlış doğrusu olamaz.

Azerbaycan Destanları hakkında "Bir Neçe Söz" yazan M. H. Tehmasip destanlar, kahramanlık destanları ve mehebbet (sevgi) destanları diye ikiye ayırmaktadır. Elimizdeki yapıtın her iki cildinde de mehebbet destanları yer almaktadır. Bizim halk hikâyesi dediğimiz bu türdeki anlatımların tarihteki adlarından söz ederken "İndi, esasen dâstan adlandırdığımız bu edebi janrı da muhtelif vakıtlarda muhtelif adlar taşımıştır." demektedir, izleyerek "Dede Korkut" döneminde destana boy, bir süre sonra Oğuzname, Hekâyet-i Sekka döneminde hekâyet, kimi dönemlerde Kur'an etkisiyle kışsa, arasıra da nağil adları verilmiştir. Tehmasip'in bu ön eleştirisinde bir noktaya ilgi çekmek istiyorum. O da her nedense sayın yazarın bir türlü Anadolu Halk Edebiyatından söz etmeyişi. Çeşitli nedenlerle gerek destanlardan, gerekse

kitaplardan, ayrı anlatımlardan söz ettiği halde varyantların Anadolu niteliğini taşıyanlarına eğilmiyor. Oysa ki her cildin sonlarındaki "geydler" (notlar) bölümünde İstanbul baskıları bol bol görülür.

Tehmasip de bizde yaygın olduğu gibi halk ozanları ile "yüksek medrese görmüşler" arasındaki uzun uğraşlara ilgi çekmiş ve halk ozanlarının bunlara karşı bulduğu "isimlerinin kaybolmaması" çarelerine yer vermiştir. Destanların anlatılış ve yazılış şekillerini verirken ÜSTADNAME adındaki bir deyiş geleneğini sunmaktadır. Öğrendiğimize göre üstadname şudur: Destanı (hikâyeyi) düzen (tasnif eden) âşıklar (müellifler) belli ise ilk üstadname onlardan, belli değilse hikâyeyi anlatan âşıklardan en güçlüsü hikmetler ve öğütlerle dolu bir deyiş söyler. Bu deyişler aynı koşullarla üçe tamamlanır. Genellikle koşma türündeki bu deyişlerde dinliyenler mertlik, iyilik ve doğruluk öğütlerinin yanı sıra tapşırımlar (mahlâslar) duyarlar. Bir destan anlatılırken ilk üstadname söylendikten sonra anlatan âşık, "Üstadlar, üstadnamen, bir değil iki deyeller. Biz de deyek iki olsun. Düşmenin gözü oyulsun" veya "Üstadlar, üstadnamen iki değil üç deyeller. Biz de deyek üç olsun. Düşmenlerin ömrü puç (kısa) olsun" sözleri ile diğer üstadnamelere geçer. Tehmasip'e göre âşıklar isimleri kaybolmasın diye bu çareyi bulmuşlardır. Esasen "Biz, bunu Kitabı Dede Korkut'ta da görürük. Bizce kitabın indi tetkikatçılar tarafından (mukaddime) adlandırılan hissesindeki aforizmler mehz bele üstadnamelerden ibarettir. Çok ehtimal ki bu boyların yazıya alındığı asırlarda ozanlar bunları her dâstana başlamadan deyişirmiş. Toplayıcı kâtip ise öz işini asanlandırmak için bunların hamısını birbirinin arkasına düzerek kitabın evveline yerleştirmiştir." (Azerbaycan Des. S. 9)

Aşağı yukarı her iki ciltteki bütün hikâyelerde 3 er üstadname yer almış. Örnek olarak birinci cildin 101. sayfasında TAHİR ve ZÖHRE hikâyesinin birinci üstadnamesini alıyoruz.

Gelin size men erzimi eyleyim,
Akıl olan, bu dünyada var nedi?
Dünya bir bostandı bozular gider,
Çiçek nedi, yemiş nedi, bâr nedi?

*Bu dünyada çok çok şirin mal olur.
Tamahkârın halı müşkül hal olur.
Kol burulur, kulaklı batır, lâl olur.
Gohum nedi, gardaş nedi, yâr nedi?*

*Dellek Murat, bu yollarda sürünmem,
İndi gedişimdi, ne vakt görünmem?
Altın torpakh, üstümde daş hörünmem,
İsdi nedi, soyukh nedi, gar nedi?*

Bizim Anadolu halk hikâyelerinde bu üstadnameler yok. Karşılığında DÖŞEME adını taşıyan deyişler var. Döşeme "Arapçadaki mukaddime ve Frasca'daki dibâce karşılığında yaygın bir halk deyimimizdir. Gerek saz şairlerinin kendi şiirlerini okuyacakları dernek veya yığnaktaki, gerekse hekât ustası olanların bulundukları mecliste esas okuyacaklarına ve anlatacaklarına geçmeden önce azından bir, çoğundan üç döşeme söylemeleri bir gelenektir. Terekemelerden şii olanlar, Türkçe konuşup Farsça yazan akhund ve mollaların etkisi ile buna bazan söz başı demek olan ser-sukhana da diyorlar. Bütün döşemeler üstad işi ve müsecca (ayaklı saya) olurlar. Biz, döşeme söyleme geleneğinin en güzel ve şaheser örneğini Kitab-ı Dede Korkut'un başında görmekteyiz. Bu kitapta Korkut Atanın ağzından dört ve Ozan dilinden de bir döşeme söylenmiştir." (Kırzioğlu M. Fahrettin, Halk Ed-Deyimleri-miz)

Bizim derlediğimiz döşemelerle, eleştirisini yaptığımız kitapta gördüğümüz üstadnameler arasındaki fark bizce şudur: Döşeme geleneğinde anlatıcı özgürdür. Konusunu dilediği gibi seçer. İsterse hikâyesinin ruhunu tutan konudan girer, isterse öğüt verir, isterse tekerleme gibi güldürücü konular seçer. Bizde döşemelerimize örnek olarak aşağıda açıklamasını yapacağımız Ülfetin Hikâyesi'ni derlediğim sıralarda İbrahim Erdemi'den aldığım deyiş veriyorum. Erdemi bu zencirleme deyişin kimin olduğunu bilmiyordu. Ben de bulaamadım.

*Ürküşti deryayı boyılar,
Yıkıldı kent ile köyler,
Yüzbin kelâm birden söyler
O kelâmın sözü vardır.*

*O kelâmın sözü nedir?
Ay ile gün oldu beşir.
Cümleyi yaratan kadır,
Azrail şahbazı vardır.*

*O şahbaz ki gökten indi,
Yigitlerin devri döndü.
Her kime ki devlet kondu,
HAK'kın onda gözü vardır.*

*Halkın gözü olur şirin.
Ehli olan alır pirin
Her kime ki söyler sırrın,
Komşusu kamezi vardır.
(devamı var)*

★

*O kimdi deryaya saldı beyanı
Su iken berkitti senği kayanı
Be altında bu noktanın beyanı*

*Geldi geçti güftü gü'dan haber ver,
Bisti hefti, sivdi dü'den haber ver.*

Tehmasip, destan (halk hikâyesi) deme geleneklerinde de sonlamaya duvak kapma demektir. Ancak, "birbirine çatmış iki sevgilinin toyuna hasredilen bir mukhammes diye tanımlanan bu duvak kapma deyişi genellikle 8 li ölçüyle yapılmış 10 dizelek bentlerin birleşimidir. Her bendin son dizeleri birbiriyle uyaklıdır. Bu türün muhammesle ilgisi yoktur. Azeri edebiyatında da bu türe muhammes denmemesi gerek. Benim bu dergide çıkan "Halk edebiyatına divan sızmaları", başlıklı eleştirimde MAH'MAS adı ile Müdâmi'den aldığımız bir şekli sunmuştum. 5 dizeli ve 3 dize kavuştaklı bentlerden ibaret bu şeklin de muhammesle ilgisi olmadığını yazmıştık. Sayın Tehmasip bu duvak kapmalara niye muhammes diyor anlamadım. "Aşk hikâyelerinin sonunda kızla oğlanı gerdeğe verip muradına erdiren hikâyecilerin binbir güçlük ile belâlar sonunda birbirine kavuşan iki sevgilinin sarılışını, ayrıca bölgenin tanınmış işleri ile iktisadi varlığına benzeten saya veya ayaklı saya bölümüne toy döşemesi denir. (Kırzioğlu M. Fahrettin, T. D. D. sayı 132)

Tehmasip'in duvak kapmasının mutlaka gerdekle ilgisi olması gerek. Yoksa her hikâyenin sonlamasına duvak kapma diyemeyiz. Konunun bitiş durumuna göre ad verilir. Örneğin, 2. ciltte 273 ile 317. sayfalar arasındaki LEYLİ ve MECNUN hikâyesinin sonlamasını anlatan âşık da "şikâyet" demiş. Son bendini alıyoruz.

*Men, zehminden hovf ededim,
Didem verdi ganlı yaş.
Gemiğime lerze düştü,
Cismimde yandı ataş.*

*Bu dünyada kim keyf sürdü?
Söyle görüm başa baş.
Zehmetini men çekmekten
Gara bağrım oldu taş.
Gahrına baş eğmekten
MUSA'da can galmadı.*

Kağızman'ın Torpakkala mahallesinden Âşık Yusuf Sezai Âşıklı'nın düzüp URLU EŞREF'le birlikte çalıp söylediği ÜLFETİN hikâyesinin sonlamasını da ben bizdekilere örnek olarak sunuyorum.

"Birkaç gün sonra Üfetin her türlü macarasını arkadaşlarına bele annattı. Biz de diyek cemaatımız dinnesin. Damağz çağ olsun. Mert yakhaz namert eline geçmesin.

*Bir yiğit aşka düşünce nice olur hali bilmem.
Sıtkile varınca raha, ırak yakın yolu bilmem.
Bir sahrada buldum yazın, akıldan oldum
birazın*

Tan edip gülmek ne lâzım? Her cünunu deli bilmem.

*Azm-i rahın on gününde, daha aşkın yenyeninde
Beni insan kuş donunda, Geştedemez gölü bilmem.*

Bir zaman dolandım dağ taş, akıttım dîdeden kan yaş

TAHRAT'ta yetiştirdi yoldaş, hak bunaltır kulu bilmem.

(Musammatlı 12 dize daha var)

*Hulasa dolandım gezdim, geştettim külli cihani,
Eğer cefa, eğer sefa, çok eyledim ihtisami
Zerre kadar aklı olan derceylesin bu divanı.
Kaftan kafa hükmederdi hani netti Süleymanı?
Başında bulut oynardı Muhammet Mustaha hani?
Ey SEZAI bilmez misin bu dünya fanidir fani.
Hemen bir top bez kârındır dahi yeşil ah bilmem...*

Tehmasip, Azerbaycan halk hikâyelerindeki bade içme motifinden söz ederken badeyi kevser veya nur olarak almakta, vericilerini ise Hızır, Pir veya Ali olarak görmektedir. Din kudretinden faydalana-rak gene dinin yasak ettiği kız, oğlan ilişkilerini ortaya koymaya veya sürdürmeğe Aliyi çare olarak görmektedir. Görüş, bizce de doğrudur. Ancak bade içme motifinin Anadolu halk edebiyatında daha iyi işlendiği de açıktır. Bizdeki üç tür badenin (pirlik, erlik, aşk badeleri) üç varlık aşkı-na (Seni, beni yaradan aşkına, Hak-i Horasanda yatar Hızır Nebi aşkına ve Putanın aşkına) içilmeleri geleneği Tehmasip

tarafından ele alınmamış.

Bade içme motifine kitapta destanların genel karakterlerinden girilmiş. Genel olarak "Maceranı, ehvalatı bir gadar umumi şekilde deyilse dört hisseye bölmek olar. 1 — Gehramanın anadan olması ve ilk talim terbiyesi, 2 — Gehramanın yani âşık ve maşukanın puta almaları, 3 — Gabağa çıkan manieler ve onlara garşı mübarize, 4 — Müsabıka ve 'galebe' (adı geçen yapıt, s. 11)

Tehmasip yukarıda adını andığımız kanallarda çeşitli hikâyelerden örnekler vermekte ve bu hikâyelerin etrafında daha çok hikâyelerle ilgili bilgiler sunmaktadır. Bu satırların yazarının da 15 yıldanberi üzerinde çalıştığı Emrah ile Selvi hikâyesinin Azerbaycan anlatımı üzerindeki sözleri epeyce ilginç. "Bunlardan misal için "EMRAH" Orta Asiya ve Anadolu da çok meşhurdur. Azerbaycan varyantında Gehramanın adı Emrah olduğu için destan özü de Emrah, Türkmenistanda ise Hemra olduğu için destan da Sayat ve Hemra adı ile şöretlenmiştir." demekte ayrıca konuların özetlerini vermektedir. Bu bakımdan daha önce Iğdır'da derlenen Emrah ile Selvi hikâyesinin Azerbaycan anlatımından daha ayrı konu taşıdığını öğrenmiş oluyoruz.

Önsözün son bölümlerinde Tahir ve Kurbanî nağılları anlatılmakta, daha sonra asıl metinleri verilen bu âşıkların övgüleri yapılmaktadır. Kurbanî'den söz edilirken bir koşması üzerinde S, Ş, Ç ve C harflerinin alliterasyonuna ilgi çekilmektedir. Koşmayı aynen yazıyoruz.

*Sallana sallana gelen Salatın,
Gel bele sallanma göz değer sene.
Seherin tezinden seyre çıkma sen,
Sakın seyrakipten göz değer sene.*

*Eğlen, eğlen görüm kimin yarısın?
Hansı behteverin vefadarısın?
Gölgede beslenmiş guzey garısın,
Sabahın nesimi tez değer sene.*

*Kurbanî der: heçkes yarın öğmesin.
Düğmele sinenin çarpaz düğmesin.
Destele saçların yere değmesin.
Yollar gubarlanar toz değer sene.*

Tehmasip'in son cümlelerine göre halk içerisinde yaşayan sözlü anlatımlar verilmiş, çeşitli anlatımlardaki farklar da kayıtlar bölümünde ele alınmış. Birinci ciltteki hikâyeler, Kurbanî, Kurbanî (Diri

Bayburtlu Celâlî Kars'ta

— I —

Yazan : Hikmet DİZDAROĞLU

Halk şiirinin sözlü geleneğe dayalı olması, "belgesel" nitelik kazanmasını önleyen en büyük engeldir. Yazıya geçmediği için, birçok ürünler yok olduğu gibi, bize dek gelenler de ağızdan ağıza aktararak değişikliklere uğramışlardır. Bereket versin, meraklıların tuttıkları cönkler bu sakıncayı bir ölçüde önlemiş, halk ozanlarının değişlerinin bir kısmını kaybolmaktan kurtarmıştır. Ancak, cönklerin hepsini sağlam birer kaynak saymak da yanlış olur. Bunlardan bir kısmı, okuma yazması kıt, belirli bir kültür düzeyinden yoksun kişilerce tutulmuştur. Halk ozanının ağızdan çıktıkları gibi cönkler aktarılmadığı, çeşitli katkılarla değişikliklere uğrayarak aslından uzaklaşan değişleri kapsadıkları için, yüzde yüz asıl metni verdikleri düşünülemez. Bununla birlikte, cönkler, halk şiiri alanında yine de en çok yararlanılan kaynaklardır. Birçok yanlışlarla, hatta yakıştırmalarla yüklü de olsa, genel çizgileriyle, bir halk ozanının değişlerini unutmaktan kurtaran yazılı belgelerdir.

Cönklerin bir yararı daha vardır: Halk ozanının ününün nerelere dek uzandığını onlardan öğreniriz. Ozanın gidip görmediği bölgelerde ele geçen bir cönte şiirlerine rastlanırsa, bu, ününün yaygınlığı hakkında bize bir fikir verebilir. Bu yargı her zaman için geçerli olmasa bile, temelde doğrudur.

Bayburtlu Celâlî ile ilgili bir durum, bu yargının gerçeklik payı hakkında bize aydınlatıcı bilgiler vermektedir. Olayın öyküsü, kısaca, şöyledir :

1967 yılı yazında, ata yurdu Kars'a yaptığımız bir gezide, arkadaşım M. Fahrettin Kırzioğlu'nun aracılığı ile, bir cönk bulduk. Cönk çok eksiktir, 17 yapraklıdır. Birer sayfasına numara verilmiş, başı ve sonu yok, 123'üncü sayfadan başlayıp 139'uncu sayfada bitiyor. Gerisi kopmuş. On dokuzuncu yüzyılda ve Celâlî'nin sağlığın-

bölgesi tesbiti), Tahir ve Zöhre, Novruz, Ali Han, Letifşah, Şehzade Ebulfaz, adlarıyla yedi hikâye. Gelecek sayılarımızda bunlardan ve bizdeki anlatımlardan söz edeceğiz.

da yazıldığı anlaşıyor. Tümünün, Celâlî'nin şiirlerini kapsadığı izlenimini uyandırıyor. Bilindiği gibi, cönklerde, çok kez, başka başka halk ozanlarının şiirleri gelişigüzel bir araya toplanmıştır. Başı ve sonu olmayan cönte, Celâlî'den başka ozanlara yer verilmemiştir. Kopuk yapraklarda belki başka halk ozanlarının şiirleri de vardır ama, ağırlık noktası, her halde, Celâlî olmalıdır. Elimizde bulunan eksik kısımda bir başka halk ozanının şiirinin bulunmaması, bu düşüncemizi güçlendirmektedir.

Cönk, okuma yazması olasıya kıt bir kişinin kaleminden çıkmıştır. Okunaksız bir yazı ve "uydurma" bir yazım (imlâ), metinlerin okunmasını çok güçleştirmekle kalmamış, kimi yerde içinden çıkılmaz hale getirmiştir. Olanaklar elverseydi de eski yazılı metinlerden birkaç örneği buraya aktarabilseydik, işin ne denli "iğne ile kuyu kazmak" olduğu görülürdü.

Bununla birlikte, cönkteki şiirler üzerinde dikkatle ve sabırla çalışarak, düğümli noktaların büyük kısmını çözümledik. Okunamayan yerleri (...) işaretiyle belirleyerek dipnotunda bunu açıkladık. Okunabildiği halde anlam çıkmayan yerleri ise beyaz punto ile dizerek soru işareti koyduk.

Cönte 27 şiir bulunmaktadır. Bunun 13'ü hece ölçüsüyle, 14'ü aruzladır. Ancak, hece ölçüsüyle olanların da, aruzlu olanların da üçü eksiktir.

Bu şiirler, ilk kez yayımlanmaktadır. Öteki kaynaklarla yaptığımız karşılaştırmada, sadece ikisinin daha önce basıldığını saptadık. Fakat, aralarında kimi ayrımlar bulunduğu için, onları da dizimize aldık ve dipnotlarında ilk çıkış yerlerini gösterdik.

Türleri bakımından hece ölçüsündekilerin 9'u koşma, 3'ü semai, 1'i standır. Aruzlu parçaların ise 11'i gazel, 1'i semai, 2'si müstezattır.

Burada dikkati çeken nokta, Celâlî'nin müstezat yazmış olmasıdır. Şimdiye dek yayımlanan şiirleri arasında müstezada rastlanmamıştır. Halk ozanlarının müstezat söylemeleri, ancak "kalem şuarası" kesiminde rastlanan bir olaydır ve örnekleri çok azdır. Celâlî tam bir kalem şairi sayılmazsa da, aruzla şiir yazması ve divan

nazım biçimlerini kullanması, medrese öğrenimi görmesiyle açıklanabilir.

Ancak, bütün halk ozanlarında görüldüğü gibi, Celâlî'nin asıl başarılı yapıtları hece ölçüsüyle yazdıklarıdır. Aruzlu parçalar, hem ozanın bu alanda usta olmaması, hem de "müstensihler" in yaptıkları yanlışlıklar yüzünden, çok pürüzlüdür. Üstelik, şimdiye dek bulunan aruzlu parçalarının sayısı da kabarık değildir. İlk kez biz 14 aruzlu metni bir arada veriyoruz.

Bayburt folkloru üzerinde değerli çalışmaları olan, rahmetli Mahmut Kemal Yanbeğ, 1963 yılında bize yazdığı bir mektupta, Celâlî'nin bir divanı olduğunu, I. Dünya Savaşı sırasında Bayburt'un Ruslar tarafından işgali üzerine, köylülerce Zile'ye götürüldüğünü bildirmişti. Bu divan bugün ortada yoktur. Bu nedenle, divanın heceli aruzlu şiirlerinin tümünü mü, yoksa yalnız hece ölçüsüyle söylediklerini mi kapsadığını bilemiyoruz.

Doğu Anadolu'da halkça benimsenen ve ünleri yaygın olan iki ozan vardır: Bayburtlu Celâlî ve Narmanlı Sümmâni. Kars'a hiç gitmemiş olan Celâlî'nin (Celâlî'nin yaşadığı çağda Kars, Rusların işgalinde idi) ününün oralara dek uzandığına, elimizdeki cönkteki şiirler tanıklık etmektedir. Ulaşım olanaklarının yeterli olmadığı bir zamanda Bayburtlu Celâlî'nin Kars'ta tanınması ve şiirlerinin cönklerle geçmesi, ozanın hem ününün yaygınlığının, hem de halkça sevildiğinin bir belgesidir.

Yayımladığımız metinlerle, Celâlî'nin şiirlerine azımsanmayacak bir katkıda bulunduğumuza inanıyoruz.

KOŞMALAR

— I —

Yine aziz bayram günleri geldi
Görünce donanır otağı Leyli
Dolandı sâkiler bâdeler doldu
Acep kimler ola konağı (1) Leyli

Kabul etse özüm hakten dilerdim
Benim Kurban-ı Leyli der melerdim
Kızıl kanıma hançerin bilerdim
Öz eliyle çekse bıçağı Leyli

Bes (2) böyle tecelli böyle kaderdir
Ben ki kan ağlarım ol bî-haberdir
Mecnun sahralara düşmüş kamerdir
Gece gündüz yanan چراغ-ı Leyli

Okların zahmına tahammül yermes (3)
Efradın sağ değil Lokman el vurmaz
Fırsatı (4) zayi olmaz semada durmaz
Gönüm evindedir durağı Leyli

Elinde bülbülün gülzarın koymaz
Sinemde delmedik bir yara koymaz
Beni bend eylemiş bir kâna koymaz
CELÂLİ gönümde tuzağı Leyli

— 2 — (5)

Lâmelîf dersinde aşk ocağında
Ben elif dedikçe dilim döndü mim
Yed-i kalem karmış (6) kâtib-i kudret
Kalemi mim, imlâsı mim, pendî mim

Bir serv-i semendin öz otağında
Yedi nar beslemiş şah budağında
Dört ırmak çağlamış o yâr bağında
Çeşmesi mim, gözesi mim, bendi mim

Kayd u bend olmuşum ben o dîlbere
İsmim kitab ettim aldım ezbere
Kıyamam CELÂLİ yazam deftere
Ülkesi mim, durağı mim, kendi mim

— 3 —

Ah elinden kime gidem şekvaya
Usandım bu bağda bahçevanlıktan
Temenna eyledim edna, âlâya
Gözüm açılmadı perişanlıktan

Mecnun tek (7) meskenim çöller, ovalar

Murglar(ı) serimde yaptı yuvalar
Bir elim mihnet-i Leyli kovalar
Bir elim dem çeker dervişanlıktan

Kan ağlar CELÂLİ bir dem gülmedi
Cesmin gubarını kimse silmedi
Çok beylere vardım imdat olmadı
Kurtulmadık gitti sergerdanlıktan

— 4 —

Hüsnün diyarında ey çeşm-i hüknâr
Durmayan ah çeker duran ah çeker
Halet boş değildir bunda bir iş var
Görmeyen ah çeker gören ah çeker

Dedim dest uzatma hüblar bağına
Tahammül yeter mi müjgân dâğına
Nevadan dem çekip aşk ocağına
Girmeyen ah çeker giren ah çeker

CELÂLİ Mecnun'um hû Leyli Leyli
Cünûmum şöhreti dağıldı hayli
Sen teki (8) bedr ise cihanda meyli
Vermeyen el çeker veren el çeker

Her nere giderse bir divan kursun
Aşık olanlarla davaya dursun
Zebansız nûtk eden âlemden sorsun
Hem ismim CELÂLİ ba'sın dediler (9)

Bir cism-i hümkârın methin okurum
Zukumat mülkünün şem çirasıdır (10)
Âli- Osman sandığı (11)
Elif, mim diyarı Hart ovasıdır (12)

Kavga günü (13) bir alaya
Leşkeri dayandı Kızılelma'ya
 (14) ismini yazan imlâya
İki "mim", bi "ha", "dal" sırasıdır (15)

Görenler zaptetmiş ol kaş-ı mihrab
Hüsnün pertevinden gün çeker hicab
Kudret çeşmesiyle dönen âsiyab
Ben teki (16) çokların kan pahasıdır

Sefer etmiş Rûm'dan serv-i simine
Firengi (17) kırk bin tümene
Haraca bağlamış dönmüş Yemen'e
Haydar-ı Kerrar'ın perverdasıdır (?)

Horasan Erleri örtmüş tacını
Acem diyarından almış bacını
İstemiş CELÂLİ ben duacını
Harabat ehlinin mübtelâsıdır

Ey sâkî salâ ver bâdeler (?) takın
Ehl-i aşk olana ezan vaktidir
Kurb u civarında eğlenme sakın
Âteş-i aşkının sûzan vaktidir

Terk-i mescit meyhaneler döşendi
Mest olanlar zincirinden boşandı
Çarh-ı devran bize hançer kuşandı
Yine çok alaylar bozan vaktidir

CELÂLİ nev-bahar çağları geçti
Görünce andelib feryada düştü
Gonca gül dermenin devri savuştu
Cihan bağlarının hazan vaktidir

Hicran köşesine tuttuk rotayı
Günbegün artmada harab-ı temmet
Bize bu tecelli Kalu Belâ'dan
Yazılmış besbelli kitab-ı temmet

Kâhi bülbül gibi goncaya meftun
Kâhi sahralarda Leyli'ye Mecnun
Sürûr-i sevdadır bizlere kanun
Böyledir her şeyden icazetimiz

CELÂLİ dersimiz nazm-ı gazeldir
Ezel taksiminde meşk-ı ezeldir
Aşk ocağın yandıran bir güzeldir
Anınçün tükenmiş nedametimiz

- (1) Konak: konuk, misafir.
- (2) Bes: Sözcüğün aslı anlamı "yeter", yetiştir, tamam, çok" demektir. Burada "nasıl", "ne biçim" anlamında kullanılmıştır.
- (3) Yermes: yetmez, ulaşmaz.
- (4) Firsant: fırsat.
- (5) Bu koşmanın öteki varyantları için bkz. a) Mahmut Kemal Yanbeğ, Bayburtlu Celâli-Hayatı ve Şiirleri, İstanbul, 1963, s. 27. Bu kaynakta, koşmanın ikinci dördlüğü yoktur. b) Salim Haşlak, Bayburtlu Celâli, İstanbul, 1963, s. 26-27.
- (6) Karmış: kazmış, yazmış.
- (7) Tek: gibi.
- (8) Teki: gibi.
- (9) Bu koşma eksiktir, yalnız son dördlüğü vardır.
- (10) Şem çıra: seb-çırağ (gece parlayan yakut).
- (11) Okunamadı.
- (12) Hart ovası: Bayburt'un kuzeyine düşen ova.
- (13) Okunamadı.
- (14) Okunamadı.
- (15) Eski harflerle Hazret-i Peygamberin adı olan "Muhammed".
- (16) Teki: gibi.
- (17) Okunamadı.
- (18) Bu koşma eksiktir, tamamının kaç dörtlük olduğunu bilemiyoruz.
- (19) Bu koşma eksiktir, tamamının kaç dörtlük olduğunu bilemiyoruz.

Atasözleri ve Deyimlerimizde Giyim - Kuşam

Yazan : Ali Esat BOZYİĞİT

Atasözleri ve Deyimlerimiz üzerine bu sütunlarda birçok derleme yazıları çıkmıştır. Bunlardan bir kısmı bölge ağızlarına göre, bir kısmı da örneğin tarım, hayvancılık, orman, ağaç, at, kadın gibi çeşitli konular üzerine derlenmiş yazılardır. Geçenlerde Millî Eğitim Bakanlığı 1000 Temel Eser Serisi arasında çıkan (1) "Atasözleri ve Deyimleri" adlı eserde görüldüğü gibi adetleri 11.000'i bulan bu deyişi güzel, anlatımı güçlü, kavramı zengin dil yapılarından ben de Giyim ve Kuşam üzerine söylenmişleri derlemeye çalıştım. Bu konuda Halk şiirimizde de bol örnekler bulunmakta olup bunlardan da birkaçını buraya aldım :

BAŞLIKLAR :

BÖRK : Eskiden Yeniçerilerin giydiği beyaz keçe veya çuhadan yapılmış başlık. Baş yarılır BÖRK içinde, kol kırılır yen içinde.

Kürk ile BÖRK ile adam olunmaz. Kürkünün kürkü olmaz, borkçünün borkü.

DUVAK : "Gelinin veya yeni doğmuş çocuğun başına takılıp yüzünü örten tül den örtü".

Duvağına doymamak.

FES : Fas şehrinde icat edildiği söylenen kırmızı renkli bir baş kisveti. Baş yarılır fes içinde, kol kırılır kürk içinde Fesini havaya atmak.

Güzel, reftara gel tavus misali
Güzeller karşında imtihan olsun
Hünkârî sarık sar beyaz fes üzre
Telleri zülfünden bir nişan olsun

ALİ (18. yy.)

KAVUK : "1828'de II. Sultan Mahmut tarafından Fesin umumi bir serpuş olarak kabulüne kadar yüzyıllar boyunca ecadımız tarafında giyilmiş serpuşların en yaygını, en çeşitlisi."

KÜLÂH : Cumhuriyete kadar her devirde erkeklerin, askerlerin ve her tabakadan halkın giydiği bir serpuş.

Al takke ver külâh.
Külâh giydirmek.
Külâhıma anlat.
Külâhını havaya atmak.

Külâhını önüne alıp düşünmek.

Külâh kapmak.

Külâhları değiştirmek.

Teptim keçe oldu, sıvrıltım külâh oldu
Şeytana külâhı ters giydirmek.

Onu benim külâhıma anlat.

Ali'nin külâhını Veli'ye, Veli'nin külâhını Ali'ye giydirmek.

Al külâhını, eyvallah da içinde.

Gece silâhlı, gündüz külâhlı.

Muhammet dininin yoktur şeriki

Oldurur âleminin mülkü mâliki

Tarikimiz Hacı Bektaş tarikî

Hırka bizim, külâh bizim, şal bizim

GEDA MUSLU 15. yy.

TAKKE : "Kavuk, külâh, fes gibi herhangi bir serpuş altına giyilen ve başın terini emerek serpuşun kirlenmesini önleyen ince bezden yapılmış hafif baş kabının adı."

Kelin ayıbını takke örter.

Al takke ver külâh.

Takke düştü, kel göründü.

KUMAŞLAR :

ATLAS : "İpekten dokunmuş, esvaplık bir kumaş olup al, mavi, yeşil, sarı daima düz renklidir ve üzerinde hiçbir tezyini motif bulunmaz."

Sabır ile koruk helva olur, dut yaprağı atlas.

Tamahım yok bu dünyanın malına

Atlasına, dibasına, şalına

Ben de Mecnun gibi dostun yoluna

Terkettiğim namus ile ar olsun.

GEVHERİ 17. yy.

BEZ : "Pamuktan veya ketenden dokunmuş kumaş. Rengi daima beyaz olur." Bez alırsan Musul'dan, kız alırsan asilden. Donsuzun gönlünden dokuz top bez geçer. Ergen gözüyle kız alma, gece gözüyle bez alma.

Herkesin arşınına göre bez vermezler.

ÇUHA : Yünlü bir kumaş.

Çuhasını giymedikse, kenarını kuşan dık.

Her ölüye olmaz tabut

Atlas eskir, olur çaput

Olsa ak çuhadan kaput

Eskiciye çul görünür.

SEYRANİ 19. yy.

KEBE : "En kalın keçenin adı."

Abacı, kebeci, ya sen neci?

KEÇE : "İplikten dokunmamış, yün veya kıldan, ıslatılarak dövülmek suretiyle yapılan kalın, kaba kumaş."

Teptim keçe oldu, sıvrılttım külâh oldu.

Keçesini sudan çıkarmak.

KEMHA : "Altın ve gümüş tellerle nakışlı esvaplık ipeklik kumaş."

Üvey öz olmaz, kemhâ bez olmaz.

Dedim kemha libas giymişsin yine

Dedi beyaz gerdan bu gümüş sine

Dedim bir büse ver dedi bu sene

Kıymet bilmezlere kaç neme lâzım.

AŞIK ZEHRİ 19. yy

URBA : Bir cins kumaş.

Yerini bilmeyen yılda bir kat urba eskidir.

Eski hasır bunca kilim uruba

Def çivisine asılan ol delik torba

Babamın giydiği kuskunsuz aba

Gök boncuk düğmeli yelek nic'oldu..

EFKARİ

G İ Y S İ L E R :

ABA : "Kaba ve kalın bir yünlü kumaş ve bu kumaştan yapılmış esvap, potur, hırka, cepken ve bilhassa palto."

Aba vakti yaba, yaba vakti aba.

Aba altından değnek göstermek.

Abacı, kebeci, ya sen neci?

Bir abam var atarım, nerde olsa yatarım.

Aşık oldum bugün terk-i âr ettim

Can hayâlîm kend'özüme yâr ettim

Yükünün hepisin ihtiyâr ettim

Biri hırka, biri abâ, biri şal

AŞIK SİPAHİ 18. yy.

DON : "Vucudu belden aşağı topuklara kadar örten ve bacaklar için iki paçası bulunan ve ten üstüne giyilen bir iç çamaşırı."

Akçe akıl öğretir, don yürüyüş.

Ak don, kara don geçit başında belli olur.

Doğmadık çocuğa don biçilmez.

Bir don bir gömlek.

Don gömlek.

Güzellik ondur, dokuzu dondur.

Ayağında donu yok, fesleğen ister başına.

Donsuzun gönlünden dokuz top bez geçer.

ETEK : "Belden aşağı giyilen elbise."

Etek öpmekle dudak aşınmaz.

Eksik etek.

El etek öpmek.

Etek dolusu.

Etek silmek.

Eteği ayağına dolaşmak.

Eteği belinde.

Eteğine yapışmak.

Eteğini göstermez.

Etekleri tutuşmak.

Etekleri zil çalmak.

Eteğin barmah barmah

Meramin ere varmah

Meramin erde değil

İlkinde oğlan doğmak

Etehlere püskilli

Nerden aldın bu dili

Bu dil buranın değil

İstanbulun mu dili?

HIRKA : Dize kadar veya daha kısa kolsuz pamuklu libas.

Gürültü istemeyen kazancı hırkasını başına çeksin.

Hırkayı başına çekmek.

KAFTAN : "1828'den önceki eski kıyafette en üste giyilen astarsız erkek entarisi."

Doğmadık çocuğa kaftan biçilmez.

Biçilmiş kaftan.

Ekten pükten, deli kıza kaftan.

İş gelmez elinden gitmez bir kâre

Aslında neslinde giymemiş hare

Sandığı gömleksiz duran mekkâre

Bedestene gelir, kaftan beğenmez.

KAZAK ABDAL

KERRAKE : "İnce softan yapılı hafif bir cüppenin adı."

Anlaşıldı Vehbi'nin kerrâkesi.

KUŞAK : "Beli sıkı tutmak için sarılan uzun ve dar kumaş."

İpten kuşak kuşanmak.

Karacaoğlan Uşak olsam

Yâr beline kuşak olsam

Bir atlardan döşek olsam

Yâr altına serse beni

KARACAOĞLAN

KÜRK : "Tüyleri yumuşak ve güzel hayvanların giyimde kullanılmak üzere özel olarak hazırlanmış postları ve postlara kaplanan kumaşlarla yapılmış üstlük esvaplar."

Kabahat samur kürk olsa, kimse sırtına almaz.

Kürkçünün kürkü olmaz, bürkçünün

börkü.

Ye kürküm ye.

PAÇA : Pantolonun alt kısmı.

Çala paça.

Yaka paça.

Çayı görmeden paçaları sıvamak.

Paçası düşük.

Paçasını kaptırmak.

YELEK : "Hava alacak şekilde kolsuz ve çoğu yakası açık eteği bele kadar olup mintan üstüne giyilen giyim eşyası."

Kartala bir ok değmiş, yine kendi yeleğinden (teleğinden).

AYAĞA GİYİLEN EŞYALAR :

AYAKKABI :

Sağlam ayakkabı değil.

BAŞMAK : Eski bir ayakkabı adı.

Başına gelen başmakçdır.

ÇARIK : Köylümüzün ayakkabısı.

Kuru gayret çarık eskidir.

Çürük çarık.

Çarıklı erkânıharp

ÇİZME : "Ayağı bacak ile örten ayakkabı."

Çizmeden yukarı çıkmak.

Sarı çizmeli Mehmet Ağa.

ÇORAP : "Ayağa giyilen örme şey."

Başına çorap örmek.

Çorap sökücü gibi gitmek.

Çoraben ağına bak

Destele bağına bak

Her hatıran düşende

Çık Van'ın dağına bak.

NALIN : "Odundan yontularak yapılmış ve ayağı tutması için köseleden tasması bulunan zemini taş döşeli, hatta ıslak, sulu yerlerde giyilen ayakkabı."

Nalın keseri gibi kendine yontmak.

PABUÇ : Ayakkabının Farsça adı.

Gürültüye bapuç bırakmak.

Pabuç kadar dili var.

Pabuç bırakmamak.

Pabucuna kum dolmak.

Pabuç eskitmek.

Pabuç pahalı.

Şeytana pabucu ters giydirmek.

İki ayağını bir pabuca sokmak.

Al mestini ver pabucumu.

Ağaca çıksa pabucunu başına giymek.

Ayağının pabucu olmamak.

Abdalın karnı doyunca gözü pabucundadır.

Alem yıkıcıdır, yoktur yapıcı

Kimi cellâd olmuş, kimi kapıcı

Ezel giymez iken mesti pabucu

Verdirdim çarığa mes, kara bahtım.
SEYRANİ

SÜS VE ZİYNET EŞYALARI :

BASTON :

Baston yutmuş gibi.

BIYIK :

Aşağı tükürsem sakalım, yukarı tükürsem bıyığım.

Bıyık altından gülmek.

Bıyığını balta kesmemek.

Bıyığı terlemek.

Bıyığı yelli.

Bıyık burmak.

Bıyık falına varmak.

Sakalımla başımı

Bıyığımla kaşımı

Hak onara işimi

Bu sakalı kırkarım.

KAYGUSUZ ABDAL

BİLEZİK :

Altın bilezik

Sanat altın bileziktir.

Bileziğim burmalı

Alıp yere vurmali

O sözünün üstüne

Vaktinece durmalı

BONCUK :

Delikli boncuk yerde kalmaz.

Çerçi kıızı boncuğa âşıktır.

Mavi boncuğum sende

Komşu boncuğunu çalan gece takınır.

Babamın giydiği kuskunsuz aba

Gök boncuk düğmeli yelek nic'oldu.
EFKARİ

KÜPE :

Kulağına küpe olmak.

PERÇEM :

Tut kelin perçeminden.

Taramış perçemin pek şirin olmuş

Dolaşmış meyana yasemin olmuş

Tab-ı mül'den ruy u âteşin almış

Dost bugün destinde yelpazelenmiş.

ŞEMİ

PÜSKÜL :

Ala keçi her vakit püsküllü oğlak doğurmaz.

Püsküllü belâ.

Boru Çalgısının Yayılışı

— II —

Yazan : Doç. Dr. M. Kemal ÖZERGİN

Bunlarda yazı, ancak son yüzyıllarda başlamış olup, şimdi arap ve lâtîn alfabeleri kullanılmaktadır. Yine son yüzyıllarda yazılı edebiyat denemeleri de görülmüyor. Halkın hepsi islâm dininde olup, bir kısmı sünni ve bir kısmı şii'dir.

Kürtler'in kullandığı çalgıların büyük bir kısmı komşu kavimlerden alınmıştır. Bunlar arasında biri de, Lerch ve Auguste Jaba tarafından geçen yüzyılın ortalarında tesbit edilmiş "Bor" veya "Bori (çoğulu: Boriân)"dir. Onlar, bu çalgıyı, bir çeşit düz uzun boru (trompette) olarak tarif etmişlerdi. A. Jaba'ya göre, bu kelime farsça "Bori" veya "Boru" dan alınmıştır (26).

F. YAKIN - DOĞU

Anayurtları Arabistan'dan yayılan Araplar, bugün Yakın-doğu ve kuzey Afrika'da da bulunmaktadır. Beyaz (europid) ırkın güney kesimindeki Doğulu (orientalid) kolundandır. Ancak Araplar'a çok karışmalar (Koptlar, Berberiler, Negrolar) da olmuştur. Tarihleri, tahminen M. Ö. 2000'den başlar. M. Ö. VIII. yüzyılda iki devletleri olduğu biliniyor. Hz.-i Muhammed (571 - 632) devrinde ilerlemeye başladılar. Böylece VII. - XIII. yüzyıllar arasında, islâmı kabul eden kavimlerin de büyük yardımı ile, Ortaasya'dan İspanya'ya kadar uzanan siyasi hâkimiyet ve yüksek bir medeniyet kurdular. İslâm dünyasında Büyük Selçuklular (1040 - 1157) ile başlayan Türk hâkimiyeti Osmanlılar'ın yıkılışına kadar sürmüştür. Araplar'ın bugünkü toplam sayıları 60 milyon kadardır. İslâm kültürü çevresi'nin başta gelen dili olarak arapça, Hâmî-Sâmî dil-âilesi'nin batı kolu ve güney bölümünün kuzey kümesindedir. Dilin ilk eserleri güney Arabistan'daki M. Ö. 800 - 100 sıralarından kalma bazı yazıtlardır. Bunlarda, Mina ve Saba şiveleri tesbit ediliyor. Günümüzde ise, başlıca beş lehçeye ayrılmaktadır: 1) Arabistan, 2) Irak, 3) Suriye, 4) Mısır ve 5) Mağrib. Dilin kendisi, islâm kültür daireesindeki kavimlere pek çok kelime verdiği gibi, onlardan ve bu arada türkçe'den de

birçok kelime almıştır (27). Sâmi alfabesinin kuzey kolunun Aramî bölümünden, VI. yüzyılda türemiş (Zebed yazıtı-512) ayrı yazıları vardır. Yazılı arap edebiyatı (şiir, dini eserler) da VI. yüzyılda başlar. Araplar'ın büyük çoğunluğu islâm (çoğu sünni, biraz şii ve vehhabî), azı hristiyanıdır.

Osmanlı hâkimiyeti devri (1517-1918) Mısır ve Suriye arapçasında "Borî (arapça: bûrî)" kelimesi de bulunmaktadır (28). Bu süre içinde hazırlanmış arap dili sözlükleri, bu çalgı hakkında şu bilgileri veriyorlar :

1. el-Fîrûz-âbâdî'nin "el-Kaamûsül - Muhit" ini genişleterek, "Tâcû'l-'Arûs" adlı, arapçadan arapçaya bir sözlük meydana getiren Muhibbeddin el-Murtazâ ez-Zubeydî (1732-1791), "Bûk" maddesinde, eş-Şihâb'ın "el-'Înâye" adlı eserinde bu kelimenin "borî" dan arapçalaştırılmış olduğunu söylediğini nakleder (29). Bu bilgiyi "Tâcû'l-'Arûs'dan alan Edward William Lane ise, haklı olarak, böyle bir etimolojinin mümkün olmadığını belirtmiştir (30).

2. Arap dilinin ünlü bir sözlüğünü meydana getiren J. B. Belot, "bûriyy" şeklinde verdiği aynı kelimeyi, ingilizce "bugle, trumpet [büğlü, uzun boru]" ile karşılaştırmıştır (31).

3. Mohammad el-Naggary Bey, fransızcadan arapçaya büyük sözlüğünde "bugle" ile "trompette" sözcüklerini yine "bûrî" ile karşılamış ve "petit bugle" için de "bûrî sagîr" demiştir (32).

4. Elyâs Anton Elyâs, arapçadan ingilizceye sözlüğünde sadece "burûcî" yi almış ve "bugler, trumpeter [büğlü çalan, borucu]" diye çevirmiştir (33).

5. Hans Wehr, arapçadan almancaya değerli sözlüğünde, türkçeden alındığını belirttiği "bûrî" sözcüğünü "Trompette" ve "bûrûcî (çoğulu: bûrûciya)" yi "Trompeter" olarak tanımlamıştır (34).

Yukarıda gösterilen sözlüklerde verilen açıklamaları dikkate alırsak, Mısır ve Suriye bölgelerinde kullanılan "Borî" nın, nefes-sesli ve düz uzun boru olduğu, maddeden yapıldığı anlaşılıyor.

G. DOĞU AFRIKA

Afrika kıtasında iki büyük dil - kümesi yayılmış bulunuyor. Kuzeyde Hâmî-Sâmî dil-âilesi'nden bazıları ve güneyde ise "Negro-Afrika dil-kümesi" vardır. Bu sonuncusu, başlıca üç bölümdür: 1. Bantu dilleri, 2. Sudan-Gine dilleri ve 3. Khoysan (Buşman-Hottento) dilleri. Ancak bunlar, aralarındaki bağlar henüz kesin şekilde ortaya konamamış, coğrafi kümelenilmeleridir.

Bantu dilleri, doğu ve güney Afrika'da konuşulur ve bunlardan en yaygını da "Svahili (Kisvahili)" dir. Bu dili, çoğunluğu Zanzibar (Zanzibar) adası ile karşısındaki Tanzanya kıyıları boyunca yaşayan negro-arap karışımı bir islâm halk konusur. Bunlarda kara (negro) ırk hâkimdir. Buraya göçen Araplar'ın, yerli halk ile karışmasından meydana gelen bu toplumun, hepsi 8 milyondan fazladır. Burası Svahili (negro + islâm) kültür çevresi olarak ayrılır. Svahili dili, şimdi bütün doğu ve orta Afrika'da, özellikle Somali ile Mozambik arasındaki kıyı boyunca bir ortak-dil olarak yayılmıştır ve tahminen 10 - 15 milyon kişi bilir. Arapça, farsça ve hindçe'den kelimeler almıştır. XVI. yüzyıldan itibaren arap alfabesi kullanıldı. Şimdi lâtîn yazısı ile yazılıyor. XVIII. yüzyıldan beri de, bir edebiyat dili olarak geliştiğini görüyoruz.

Svahili kültürü bölgesinde "Barugumu (Barghumi)" adlı bir halk çalgısı da vardır. Bu nefes-sesli çalgı, yandaki yerinden üflenen bir eğri boru (horn)'dur. Ceylan boynuzundan yapılır. Parmak delikleri yoktur. Dar ucundan değil, buranın az aşağısında açılmış bir ağız deliğinden öttürülür. Bu çalgının bir örneği, Musee Instrumental du Conservatoire Royal de Musique (Brüksel), nr. 373'de bulunmaktadır (35).

Çalgının, "Borgu" dan alınmışa benzeyen adı üzerinde durmaya değer. Bu şekil onun, XVI. yüzyılda Sudan ve Habeşistan'a seferler yapan Osmanlılar'dan değil, çok daha önce, Svahili diline girdiğini gösteriyor. Kelimenin geliş yolu, ya Farslar veya Kuzey Hindistan yahut Yakın-doğu'ya inmiş Selçuklu Türkleri'nden olabilir.

H. BATI AFRIKA

Negro-Afrika dil-kümesi'nin diğer kolu "Sudan-Gine dilleri", Afrika'nın orta

kesiminde ve Sudan ile Gine arasında uzanan geniş kuşakta yaşayan 50 milyon kişi arasında konuşuluyor. Fransız dilbilgini Delafosse, bu geniş alanda bulunan 450-500 kadar lehçeyi 16 kümede toplamıştır. Bunlardan batı kesimindekileri, asıl kara (negroid) ırktan olan kabileler konuşuyor. Bu bölgenin yerli halkıdır. Sayıları da pek fazla değildir. Hepsi Negro kültür çevresi içinde olup, dilleri basittir ve çoğunda yazı bulunmaz. Sadece sözlü edebiyatları vardır. Kabilelerin çoğunluğu animist, bazıları islâm veya hristiyanıdır.

Batı Afrika'da bulunan bazı kabileler, Türk dilinden alınmış kelimeyle adlandırıldıkları bir nefes-sesli çalgı kullanmaktadır. Bu toplulukları ve çalgılarını sıra ile gözden geçirelim :

Malinkeler : Büyük bir kabileler topluluğunun adıdır. Mandingo (Mande), Bambara, Susu, Soninke (Sarrakole ?), Dyula v.b. buraya bağlıdır. Bunlar Yukarı Senegal, batı Mali ve kuzey Gana kuşağında yayılmışlardır. 1230'da islâm Mali devletini kurmuş ve XIV. yüzyılda en parlak devrelerini yaşamışlardır (XIII. - XVII. yy.). Bu toplayıcı ad altındaki kabileler dört kümeye ayrılır: a. Doğu veya asıl Malinkeler, b. Kuzey Malinkeler (Ksasonkeler. Bunlar Mali'de Kayes çevresinde), c. Batı Malinkeler (Gambiya'da) ve d. Güney Malinkeler (Kuzeybatı Gana'da kesif orman kenarında). En büyük kabile "Mandingo" adıyla da anılan dilleri, Delafosse tasnifinde 14. Nijer-Senegal kolu'ndandır. Mali (Malinke) kültür çevresi içindedirler.

Asıl Malinkeler, güneybatı Mali'de başkent Bamako kuzeyinde ve Nijer'in yukarı boyunda, Nijer ile Bafing arasında yaşarlar. Bu kabilenin çalgıları içinde bulunan "Budu" adı, etnoloğların da belirttiği gibi, türkçeden alınmış olup, boru türünde (trumpet) bir nefes-seslidir (36).

Mandingolar (Mande, Mende) : Malinkeler'in büyük kabilelerinden biridir. Senegal, Mali, Sierra Leone, Fildişi kıyısı, Gine ve Yukarı Volta'da dağılmışlardır. Yukarıda sözü edilen islâm devleti Mali'nin kuruluşunda asıl faaliyeti bunlar göstermişti. Susular ile vücut yapısı, dil ve kültür yakınlığı görülmüyor. Kendileri 2,5 milyon kadardır. Ancak 2 milyon negro daha, onların dilini ortak-dil olarak bilir. Yazıları vardır. Bunlardaki bir çalgı da,

"Buru (Bulu, Burifé)" adını taşıyor. Türkçe köktendir. Yandan üflenene bir eğri boru (horn)'dur. Bu çalgı daha çok ağaçtan, çok nadir olarak da fildişinden yapılır. Ortalama 60 sm uzunluğundadır. Parmak deliği yoktur ve tek ses verir. Haberleşmede, işaretleme borusu (signalhorn) olarak kullanılır. Eski Gewerbemuseum (Markneukirchen), nr. 448, 449, 1039'da üç örneği vardı (37).

Bambaralar (Bamana) : Bu kabile de Malinkeler'den olup, Mandingolar'dan bir bölüktür. Nijer ırmağı yukarı boyunun iki yakasında ve Segu çevresinde (Senegal, Gine ve Mali devletleri) otururlar. Fransızlar buraları 1890-91'de işgal etmişti. Kabilelerde "Bûrû (Bunu)" denilen çalgının adı, yine Türkçe'den alınmıştır. Nefes-sesli eğri uzun boru (horn)'dur. Boynuzdan yapılır. Parmak delikleri yoktur (38).

Vaylar (Vey) : Mandingolar'dan bir kabiledir. Gine ile Sierra Leone sınırında, kıyı yöresinde ve Liberya'nın kuzeybatısında bulunurlar. Yazıları vardır. Bu kabilenin çalgılarından biri de, adı türkçe kökten alınmış, "Bûrû" dur. Boynuzdan yapılmış, nefes-sesli bir eğri boru (horn)'dur (39).

Susular (Soso) : Mandingolar'a yakındırlar. Aynı kültür çevresindendirler. Gine'de Konakri ile Futa Calon yörelerinde ve Sierra Leone'de, kabile reislerinin idaresindeki köylerinde yaşarlar. Animist dinlerinde, İslâm tesiri görülüyor. "Burifé" adını verdikleri çalgı, Mandingolar'dakinin aynı, ağaç veya fildişinden yapılmış işaretleme borusu (signal horn)'dur (Orada verilen bilgilere bakınız) (40).

Dyulalar (Dyola, Yola) : Bu kabilelerin dili, Delafosse tasnifinde 16. Senegal - Gine kolu'ndandır. Güney Senegal'da, Casamance ırmağı'nın ağzından Sedhiu'ya kadar uzanan iki yakada otururlar. Bir azı da, Fildişi kıyısı'nın kuzeyi ile Volta güneyindedir. Malinkeler ile aynı kültür çevresindendirler. Onlardan bir kısım olduğu da söyleniyor. Bir tahmine göre, toplam 360 bin kişidirler. Dyulalar'ın çoğunluğu animist, bazıları İslâmdır. Çalgıları arasında bulunan "B'ru", yine türkçe kökten alınmıştır. Nefes-sesli düz uzun boru (trumpet) türünde olup, ucundan üflenir (41).

Dogonlar (Habbe?) : Mali'de Timbuktu'nun 200 km kadar güneybatısında,

Bandiagara ile Hombori yöresindeki dağlık bölgede yaşarlar. Şimdi sayıları 220 bin kişi kadardır. Geçmiş yüzyıllarda, burada önce müslümanların, sonra Avrupalıların baskılarına karşı koymuşlardı. Özel kültürleri olup, heykelleri ile dikkati çekerler. Dilleri, 14. Nijer-Senegal kolundandır. Animisttirler. Dogonlar'ın kullandığı "Ogo buru" nefes-sesli, düz uzun boru (trumpet)'dur. Yandan üflenerek, öttürülür (42).

Agniler (Anyi) : Bunlar, Aşanti kabilelerinden bir kısmını teşkil eder. Aynı kök, vücut yapısı ve kültür özelliklerine sahiptirler. 15 kabileden ibaret olup, sayıları 500 bin kişi kadardır. Fildişi Cumhuriyeti ile Gana sınırları iki yanında, Altın ve Fildişi kıyılarında, Fanti bölgesi ile Komoe ırmağı arasında yaşarlar. Kuzeylerinde, yine aynı topluluktan Abronlar bulunuyor. Aşanti kültür çevresinden olan Agniler'in dilleri, 13. Fildişi kıyısı-Dahomey kolundandır. Dinleri animizmdir. Bu kabilelerde görülen "Brofwe-awe" de, etnologların belirttiği üzere, türkçe köktendir. Düz uzun boru (trumpet) türünden bir nefes-sesli çalgıdır. Ucundan üflenir ve tek ses verir (43).

Gana'nın Altın kıyısı'nda bulunan kabilelerde görülmüş bir çalgı da "Buro" adını taşır. Bunun hangi kabilede bulunduğu, kaynaklarımızda belirtilmemiştir. Nefes-sesli bir eğri uzun boru (horn)'dur. Hayvan boynuzundan yapılır (tierhorninstrument). Parmak delikleri yoktur (44).

Afrika'nın batı ucunda bulunan bu kabilelerde kullanılan aynı tür çalgılara hep türkçe "boru" kökünden alınmış adlar verilmesi, kültür yayılışının çok dikkate değer bir olayını teşkil etmektedir. Yukarıda sıralanan kabileler, bu kelimeyi XVI. - XVIII. yüzyıllarda esir ticareti için doğudan gelen İslâm tacir ve gezginlerinden öğrenmiş olmalıdırlar.

İ. ARNAVUTLUK

Balkan yarımadası'nın en eski toplumlarından biri olan Arnavutlar, bu yarım adanın batı kesiminde, Epir ile Karadağ arasında ve Adriyatik kıyısındaki dağlık bölgede yaşarlar. Beyaz (europid) ırkın güney kesimindeki Dinarlı (dinaroid) kolundandırlar. Buranın pek eski yerli halkıdır. İlirler'in devamı oldukları düşünülüyor. Uzun yüzyıllar, kendi başlarına yaşa-

mışlardı. Osmanlı Türkleri, Balkanlar'a uzandıktan sonra bu bölgeyi de istilâ etmişler ve 1394 - 1912 arasında idareleri altında tutmuşlardır. Arnavutlar'ın bugünkü sayıları 2 milyona yakındır. Balkan kültür çevresi içinde ayrı bir yer alırlar. Arnavutça da, "Hind-Avrupa dil-âilesi" nde tek başına bir kol teşkil eder. Bölgenin, kuzeyinde gegce ve güneyinde toskca olmak üzere iki şivesi vardır. Lâtin, türk, italyan, yunan ve İslâv dillerinden pek çok kelime almıştır. Ancak bu dilin yapısı oldukça arkaik olup, pek eski şekilleri sürdürür. İlk yazılı metni 1462'den kalmıştır. Dilde eski grek, arap, İslâv ve şimdi lâtın (1908'den beri) yazıları kullanıldı. Yazılı edebiyatları, XVI. yüzyılın ikinci yarısında başlamıştır. Arnavutlar'ın % 69'u İslâm ve % 31'i Hristiyan (%10 katolik, % 21 ortodoks)'dır.

Arnavutlar'ın eski çalgılarından biri olan "Borî (Buri)", Osmanlı hâkimiyeti zamanında alınmıştır. Düz uzun boru (trompete) biçiminde bir nefes-seslidir. Madenden yapılır ve uçtan üflenir. Avrupa'dan getirilmiş borulara da aynı ad verilmektedir (45).

K. YUGOSLAVYA

Balkan yarımadası'nın kuzeybatı köşesinde oturan Hırvatlar ve Sırlar, bugünkü yerlerini VII. yüzyılda almışlardı. İkisi de beyaz (europid) ırktan olup, İslâvlar'ın güney kolu (Hırvat, Sırp, Sloven)'ndandır. Onların oturduğu kesimler dahil, bu bölge 1389'daki Kosova meydan savaşı'ndan sonra, beş yüzyıl Osmanlı Türkleri hâkimiyetinde kaldı. Şimdi altı bölgeden meydana gelmiş birleşik devlet içinde ayrı idarelere sâhiptirler. Balkanlar'daki İslâv kültür çevresi'ne mensupturlar. Onların konuştukları dil, birbirine çok yakın olup, Hind-Avrupa dil-âilesi'nden ve "İslâv dilleri" nin güney kesimindendir. Diğerleri gibi, eski İslâvca'dan türemiştir. Osmanlı hâkimiyeti süresinde sırp-hırvat dili'ne pek çok türkçe ve grekçe kelime girmiştir (46). Yazılı edebiyatları, XIII. yüzyılda başlamıştır. Bu iki kavim, dinî mezhep ve siyasi görüşler bakımından ayrılırlar. Hırvatlar, Tuna'ya dökülen Sava ırmağı yöresinde otururlar ve sayıları 4 milyon kadardır. (% 23,5). Lâtin yazısı kullanırlar. Hristiyan dininin katolik mezhebindedirler. Sırlar ise, daha güneyde

ve yine Tuna'ya karışan Morava ırmağı havzasında olup, sayıları 7,5 milyon kadardır (% 41,7). Kiril ve lâtın yazılarını kullanırlar. Hristiyan dininin ortodoks mezhebindedirler.

Sırp-hırvat dilinde uzun süreden beri kullanılan "Boriya, Boriye (Boriya, Boriye)" kelimesi nefes-sesli çalgılardan boru (truba) türündekilerin adıdır. Türkçeden alınmıştır. Avrupa yapısı, uçtan üflenene, düz veya kıvrılmış, madenden bütün uzun çalgılara aynı ad verilir (47). Kelimenin şekli, bunun Osmanlı hâkimiyeti süresi içinde alındığını açıkça göstermektedir.

Yugoslavya'nın diğer bir etnik toplumu olan Boşnaklar, ülkenin Bosna - Hersek'teki Bosna bölgesinde yaşarlar. Beyaz (europid) ırktan olup, aslen İslâv ve Hırvatlar'dandır. Bağlandıkları Bogomil mezhebi sebebiyle, onlardan ayrılmışlardı. Osmanlı Türkleri, 1463 yılında Bosna bölgesini istilâ ettikten sonra da, beş yüzyıl ayrı bir eyâlet olarak kaldılar. Bugünkü sayıları 1,5 milyon kadardır. Balkanlar'daki İslâv kültürü çevresinde bulunmakla birlikte, kuvvetli Türk tesirinde kalarak, kendilerine özel bir kültür meydana getirmişlerdir. Boşnak kesiminde, bir sırp-hırvatça'nın türkçe karışımı (ştokav + Rumeli Türk ağzı) boşnakça ve bir de "boşnak türkçesi" konuşulur. Her iki dil de türkçe'nin kuvvetli tesirinde kalmış ve pek çok kelime almıştır. Boşnakça'da, önce İslâv (glagolica), bosançitsa ve arap yazıları kullanıldı. Şimdi XIX. yüzyıldan beri lâtın yazısı vardır. Yazılı edebiyatları, XV. yüzyılın ikinci yarısında başlamıştır. Boşnaklar, Osmanlı hâkimiyeti altına girdikten sonra, İslâm dinini de kabul etmişlerdir.

Boşnaklar arasında da, nefes-sesli çalgıların düz uzun boru (truba, trompete) türünden olanlarına boşnakça'da "Buriya, Boriya" ve boşnak türkçesi'nde doğrudan "Bori, Buri, Bori" denir. Yukarıda gösterilen Avrupa yapısı çalgılardır (48).

(26) Lerch: Forschungen über die Kurden und die iranischen Chaldaeer. Petersburg 1858. Auguste Jaba: Dictionnaire Kurde - Français. St. Petersbourg 1879.

(27) Bu konudaki araştırmalar için bk. Mohammed Ben Chenob: Mots turks et persans conservés dans le parler algérien. Alger 1922; V. A. Gordlevskiy: "K voprosu o villani tu-

"Buru (Bulu, Burifé)" adını taşıyan bir çalgıdır. Yandan üflenilen blup (horn)'dur. Bu çalgı daha çok 7. nadir olarak da fildişinden lama 60 sm uzunluğundadır. Kiril ve Latin yazılarını yoktur ve tek ses verir. Hinde uzun süreden beri ret borusu (signalhorn) Eski Gewerbemuseum nr. 448, 449, 1039'da Bambaşalar (Basi, uştan Borije (Borija, Bori- Malinkeler'den oluşmaktadır. Nijer ve Mali bölgelerinde bulunur. Gine ve Mali bölgelerinde de bulunur. Sırsızlar buralar Kabilelerde bulunur. nin adı, yir sesli eğri yapılıdır. V. Os- kabiliye- sıy- le-

Dize gelen KİTAPLAR

hit Öztelli : "Pir Sultan Abdal". atı, Şiirleri, Notalar - Besteler, yografya, Dizin. Milliyet Ya- Klâsikleri Dizisi, 4. Ciltli, ku- boyunda, 452 sayfa, 20 lira. Kütüphane Genel Müdürlüğü : Atasözleri ve Deyimleri". I. cilt. A- zileri Hakkında adlı önsöz: Adnan Ötü- ken. Taramayı yapanlar: Süheyl Beke, Ayşe İlhan, Terhan Akyay, Gülseren Al- tındağ, Nezahat Tunç, İsmet Binark ve Nejat Sefercioğlu. Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları, 1000 Temel Eser, No: 47. 5441 Atasözü. 20 X 13,5 Cm. boyunda, 200 sayfa, 5 lira.

● Milli Kütüphane Genel Müdürlüğü: "Türk Atasözleri ve Deyimleri". II. cilt. Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları, 1000 Temel Eser, No. 48. 5442. sıra numarasından 10730. sıraya kadar 5289 Atasözü. 6 sayfa bibliyografya, 10 sayfa sözlük. 20 X 13,5 boyunda, 201. sayfadan 408. sayfaya kadar 208 sayfa, 5 lira.

mann. London 1960.; Marcuse. 374 a.

(43) Hause: Terms.; Marcuse. 68 a.

(44) Sachs. 64 b; Marcuse. 73 b.

(45) Sachs. 57 b, 64 b. C. Sachs'ın bu çalgı adının türkçe kökten, fakat "böre, büre" gibi ne olduğu belirsiz bir kelimedenden alındığını göstermesi yanlıştır.

(46) Hırvatlar ve Sırlar üzerindeki Osmanlı-Türk kültürü tesiri ve kelime almalar hakkında bk. Abdullah Şkaljiç: Turcizmi u Srpskohrvatskom jeziku. Sarajevo 1966; Snjezana Veljacic: Srp-Hrvat diline girmiş olan Türk maddi kültür unsurları. Doktora tezi. İstanbul 1966 (tezin bir kısmını ihtiva eder).

(47) Sachs. 57 b; A. Şkaljiç: Turcizmi u Srpskohrvatskom jeziku. 148; Bratoljub Klaić: Veliki Rječnik Stranih Riječi. Zagreb 1968.

(48) Dr. Otto Blau: Bosnisch-türkische Sprachdenkmaeler. Leipzig 1868. "Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes. Bd. V - nr. 2.". 209. Dr. Blau, bu kısımda eski Rüsgide mektebi'nde bulunduğu bir elyazması metni yayımlamaktadır.

Son günlerde Yapılan Halk Oyunları Gösterileri

Yazan : Çora HİNÇER

Ocak ve Şubat aylarında Milliyet Gazetesinin yurd çapında yaptığı Liselerarası Halk Oyunları Yarışmasından sonra çeşitli kuruluş ve derneklerin de gösterileri birbirini takip etti. 17 Ocak'ta İzmir'de İzmir Devlet Mimarlık ve Mühendislik Akademisi Talebe Derneği de bir yarışma düzenledi.

Bunların dışında ise şu gösterilere tanıklık olduk.

Y. T. G. TÜRK FOLKLOR DERNEĞİ GÖSTERİLERİ

Son yılların en başarılı halk oyunları ekiplerini yetiştiren, evvelki yıl Yugoslavya Ohrid Festivaline, geçen yıl da 1970 Osaka Fuarına katılan İstanbul "Yüksek Tahsil Gençliği Türk Folklor Derneği", 26 Ocak 1971'de İstanbul Şehir Tiyatroları Yeni Tiyatro ve 1 Şubat 1971 gününde de yine saat 20.30 da Şehir Tiyatroları Harbiye Tiyatrosu Salonunda iki gösteri yaptı. Bu başarılı gösterilere Derneğin Erzurum Kız, Erzurum Erkek, Gaziantep, Artvin, Sivas, Elâzığ, Bitlis, Van ve Kars takımları katıldı. Ayrıca Gönül Sözen tarafından Karagöz oynatıldı. Derneğin Halk Türküleri yöneticisi Muharrem Akkuş ve öğrencileri tarafından da halk türküleri okundu. Sümerbank'ın himayesindeki Der-

neğin iki gösterisi de tamamen parasız olarak sunuldu. Açış konuşmalarını yapan Dernek Başkanı Erol Akın, gayelerini anlattı. Gösteriler çok başarılı geçti ve büyük takdir topladı.

TÜRK FOLKLOR KURUMU'NUN İLK GÖSTERİSİ

Yeni yıla, Halk Oyunları Kursları açmakla başlayan Türk Folklor Kurumu bu yılın ilk gösterisini 2 Şubat 1971 günü İstanbul Şehir Tiyatroları Yeni Tiyatro Salonunda yaptı. Açış konuşmasını Kurum'un Genel Sekreteri Ergül Güryel yaptı. Daha sonra Elâzığ, Erzurum Kız, Erzurum Erkek, Bitlis, Kırklareli, Silifke, Karadeniz, Gaziantep ve Kars-Kafkas takımları oyunlarını oynadılar. Bilhassa Kurumun bu yıl programına aldığı Kırklareli Takımı, güzel oyunları ile dikkati çekti. Bu suretle Kurum, belli başlı ve alışılan oyunlar arasına bir yeni bölge oyununu da almış oldu. Ekiplerin çok güzel hazırlanmış oldukları dikkati çekti.

39. HALKEVLERİ BAYRAMI VE EMINÖNÜ HALKEVİ'NİN HALK OYUNLARI FESTİVALİ

Eminönü Halkevi tarafından 25 Şubat 1971 günü İstanbul Spor ve Sergi Sa-

Türk Folk Dans Grubu Alman Ticaret Bakanı ve Stuttgart Belediye Başkanı ile pavyonumuzda

W. Lane: An Arabic-English Lexicon. London 1863. "Bûk" madd.

(31) J. B. Belot: al-Farâ'id al-Durriyya. Beyrût 1896'dan beri bir çok baskısı yapılmıştır.

(32) Mohammad el-Naggary Bey: Dictionnaire Français-Arabe. I. Alexandrie 1903, 467 b; VI. Alexandrie 1906. 2700 b.

(33) Elyâs Anton Elyâs: al-Kaamûs al-'Asri. 5. bs. Kahire 1950. 61 b.

(34) Hans Wehr: Arabisches Wörterbuch. 2. bs. Leipzig 1956. 72 a; Ayrıca krs. A. Ates: aynı esr. II. 11 ve 12; H. G. Farmer ("Bûk". EI) de ayrıca şu kaynakları gösteriyor: Amery: English-Arabic Vocabulary. "Bugle" madd.; Ronzevalle: (Mélanges de la Faculté Orientale de Beyrouth. VI. 29).

(35) Ch. Sacleux: Dictionnaire français - swahili. 215; Sachs. 31 b, 32 b; Marcuse. 38 b.

(36) Hause: Terms.; Marcuse. 69 a.

(37) Sachs. 64 b; Stephen Chauvet: Musique nègre. Paris 1929.; Hause: Terms.; Marcuse. 72 a, 73 b. Fildişinden yapılma borular (horn) için bk. Sachs. 128 a "Elfenbeinhörner" madd.

(38) Hause: Terms.; Marcuse. 73 a, b.

(39) Hause: Terms.; Marcuse. 73 b.

(40) Sachs. 64 b; Marcuse. 73 b.

(41) Hause: Terms.; Marcuse. 68 a.

(42) International Catalogue of Published Records of Folk Music. Ed. by K.P. Wachs-

Son günlerde Yapılan Halk Oyunları Gösterileri

Yazan : Çora HİNÇER

Ocak ve Şubat aylarında Milliyet Gazetesinin yurd çapında yaptığı Liselerarası Halk Oyunları Yarışmasından sonra çeşitli kuruluş ve derneklerin de gösterileri birbirini takip etti. 17 Ocak'ta İzmir'de İzmir Devlet Mimarlık ve Mühendislik Akademisi Talebe Derneği de bir yarışma düzenledi.

Bunların dışında ise şu gösterilere tanık olduk.

Y. T. G. TÜRK FOLKLOR DERNEĞİ GÖSTERİLERİ

Son yılların en başarılı halk oyunları ekiplerini yetiştiren, evvelki yıl Yugoslavya Ohrid Festivaline, geçen yıl da 1970 Osaka Fuarına katılan İstanbul "Yüksek Tahsil Gençliği Türk Folklor Derneği", 26 Ocak 1971'de İstanbul Şehir Tiyatroları Yeni Tiyatro ve 1 Şubat 1971 gününde de yine saat 20.30 da Şehir Tiyatroları Harbiye Tiyatrosu Salonunda iki gösteri yaptı. Bu başarılı gösterilere Derneğin Erzurum Kız, Erzurum Erkek, Gaziantep, Artvin, Sivas, Elâzığ, Bitlis, Van ve Kars takımları katıldı. Ayrıca Gönül Sözen tarafından Karagöz oynatıldı. Derneğin Halk Türküleri yöneticisi Muharrem Akkuş ve öğrencileri tarafından da halk türküleri okundu. Sümerbank'ın himayesindeki Der-

neğin iki gösterisi de tamamen parasız olarak sunuldu. Açış konuşmalarını yapan Dernek Başkanı Erol Akın, gayelerini anlattı. Gösteriler çok başarılı geçti ve büyük takdir topladı.

TÜRK FOLKLOR KURUMU'NUN İLK GÖSTERİSİ

Yeni yıla, Halk Oyunları Kursları açmakla başlayan Türk Folklor Kurumu bu yılın ilk gösterisini 2 Şubat 1971 günü İstanbul Şehir Tiyatroları Yeni Tiyatro Salonunda yaptı. Açış konuşmasını Kurum'un Genel Sekreteri Ergül Güryel yaptı. Daha sonra Elâzığ, Erzurum Kız, Erzurum Erkek, Bitlis, Kırklareli, Silifke, Karadeniz, Gaziantep ve Kars-Kafkas takımları oyunlarını oynadılar. Bilhassa Kurumun bu yıl programına aldığı Kırklareli Takımı, güzel oyunları ile dikkati çekti. Bu suretle Kurum, belli başlı ve alışılan oyunlar arasına bir yeni bölge oyununu da almış oldu. Ekiplerin çok güzel hazırlanmış oldukları dikkati çekti.

39. HALKEVLERİ BAYRAMI VE EMINÖNÜ HALKEVİ'NİN HALK OYUNLARI FESTİVALİ

Eminönü Halkevi tarafından 25 Şubat 1971 günü İstanbul Spor ve Sergi Sa-

Türk Folk Dans Grubu Alman Ticaret Bakanı ve Stuttgart Belediye Başkanı ile pavyonumuzda

Bize gelen KİTAPLAR

retskogo yazıka na arabska". Soçineniya, II. Moskva 1961. 138-154; Husayn Ali Mahfûz: "al-Alfâz al-turkiyya fi'l-lahçat al-irâkiyya". al-Turâs al-Sa'bî. VI (Bağdâd 1964). 1-24; Ahmet Ateş "Arapça yazı dilinde türkçe kelimeler (X. yüzyıla kadar)". Resid Rahmeti Arat için. Ankara 1966. 26-31; A. Ateş: Arapça yazı dilinde türkçe kelimeler üzerine bir deneme, II, XI. yüzyıldan bugüne kadar". Türk Kültürü Araştırmaları, II/1-2 (1965). 5-25.

(28) H. G. Farmer, "Burghû (veya Bürg-hû)" nun Mogol ve Tatar hâkimiyeti sırasında İslâm ordularına girdiğini ve bunun koca bir boynuz boru (horn) karşılığı çağıtaya kelimeler olduğunu söylemektedir ("Bûk". EI). Bir kere arap dilinde, kelimenin bu eski şekli henüz tesbit edilmemiştir. Sonra Mogol hâkimiyeti devrinde bu kelime sadece Fars bölgesinde bulunuyordu. Kelimenin aslı da, sadece çağıtaya türkçesinde değil, daha eski devirlerde (XI. yy.) tesbit edilmektedir.

(29) al-Zubaydî: Tâc al-'Arûs. VI. Kahire 1306-7. 301.

(30) E. W. Lane: An Arabic-English Lexicon. I. Edinburg 1863. "Bûk" madd.

(31) J. B. Belot: al-Farâ'id al-Durriyya. Beyrût 1896'dan beri bir çok baskısı yapılmıştır.

(32) Mohammad el-Naggary Bey: Dictionnaire Français-Arabe. I. Alexandrie 1903, 467 b; VI. Alexandrie 1906. 2700 b.

(33) Elyâs Anton Elyâs: al-Kaamûs al-'Asrî. 5. bs. Kahire 1950. 61 b.

(34) Hans Wehr: Arabisches Wörterbuch. 2. bs. Leipzig 1956. 72 a; Ayrıca krs. A. Ateş: aynı esr. II. 11 ve 12; H. G. Farmer ("Bûk". EI) de ayrıca şu kaynakları gösteriyor: Amery: English-Arabic Vocabulary. "Bugle" madd.; Ronzevalle: Mélanges de la Faculté Orientale de Beyrouth. VI. 29).

(35) Ch. Sacleux: Dictionnaire français - swahili. 215; Sachs. 31 b, 32 b; Marcuse. 33 b.

(36) Hause: Terms.; Marcuse. 69 a.

(37) Sachs. 64 b; Stephen Chauvet: Musique nègre. Paris 1929; Hause: Terms.; Marcuse. 72 a, 73 b. Fildisinden yapılmış borular (horn) için bk. Sachs. 128 a "Elfenbeinhörner" madd.

(38) Hause: Terms.; Marcuse. 73 a, b.

(39) Hause: Terms.; Marcuse. 73 b.

(40) Sachs. 64 b; Marcuse. 73 b.

(41) Hause: Terms.; Marcuse. 68 a.

(42) International Catalogue of Published Records of Folk Music. Ed. by K.P. Wachs-

● Cahit Öztelli : "Pir Sultan Abdal". Önsöz, Hayatı, Şiirleri, Notalar, Besteler, Sözlük, Bibliyografya, Dizin. Milliyet Yayınları Türk Klâsikleri Dizisi, 4. Ciltli, kuvertli. 20 X 14 boyunda, 452 sayfa, 20 lira.

● Milli Kütüphane Genel Müdürlüğü : "Türk Atasözleri ve Deyimleri". I. cilt. Atasözleri Hakkında adlı önsöz: Adnan Ötügen. Taramayı yapanlar: Süheyl Beken, Ayşe İlhan, Terhan Akyay, Gülseren Altındağ, Nezahat Tunç, İsmet Binark ve Nejat Sefercioğlu. Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları, 1000 Temel Eser, No: 47. 5441 Atasözü. 20 X 13,5 Cm. boyunda, 200 sayfa, 5 lira.

● Milli Kütüphane Genel Müdürlüğü : "Türk Atasözleri ve Deyimleri". II. cilt. Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları, 1000 Temel Eser, No. 48. 5442. sıra numarasından 10730. sıraya kadar 5289 Atasözü. 6 sayfa bibliyografya, 10 sayfa sözlük. 20 X 13,5 boyunda, 201. sayfadan 408. sayfaya kadar 208 sayfa, 5 lira.

mann. London 1960.; Marcuse. 374 a.

(43) Hause: Terms.; Marcuse. 68 a.

(44) Sachs. 64 b; Marcuse. 73 b.

(45) Sachs. 57 b, 64 b. C. Sachs'ın bu çalgı adının türkçe kökten, fakat "böre, böre" gibi ne olduğu belirsiz bir kelimeden alındığını göstermesi yanlıştır.

(46) Hırvatlar ve Sırlar üzerindeki Osmanlı-Türk kültürü tesiri ve kelime almaları hakkında bk. Abdullah Şkaljiç: Turcoizmi u Srpskohrvatskom jeziku. Sarajevo 1966; Snjezana Veljacić: Sırp-Hırvat diline girmiş olan Türk maddi kültür unsurları. Doktora tezi. İstanbul 1966 (tezin bir kısmını ihtiva eder).

(47) Sachs. 57 b; A. Şkaljiç: Turcoizmi u Srpskohrvatskom jeziku. 148; Bratoljub Klaić: Veliki Rječnik Stranih Riječi. Zagreb 1968.

(48) Dr. Otto Blau: Bosnisch-türkische Sprachdenkmäler. Leipzig 1868. "Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes. Bd. V - nr. 2". 209. Dr. Blau, bu kısımda eski Rüschdiye mektebi'nde bulunduğu bir elyazması metni yayımlamaktadır.

rayı'nda bir Halkevleri Bayramı düzenlendi. Halkevlerinin 39. yıldönümü dolayısıyla hazırlanan Festival, Halkevlerinin kuruluş yıldönümü günü olan 19 Şubat'ta Spor Sergi Sarayı'nda başka sportif çalışmalar olduğu için, 25 Şubat tarihinde yapıldı.

Bayram'a çeşitli halkevlerinin temsilcileri ve halk oyunları grupları katıldı. Bihassa Bakırköy Halkevi'nin ekipleri başarılı oyunları ile dikkati çekti.

Halkevleri Genel Başkanı Kadri Kaplan Ankara'dan Bayram'ı izlemek için İstanbul'a geldi. Açılış konuşmasını Eminönü Halkevi Başkanı Tahsin Engin yaparak Halkevleri'nin Atatürkçü ve ülkücü yönünü anlattı. Gerek Bakırköy Halkevi'nin başarılı ekipleri, gerekse diğer halkevi ve kuruluşların programı büyük ilgi ve coşkunlukla karşılandı.

ANKARA'DA KURULU GAZİANTEP HALK OYUNLARI EKİBİ ALMANYA'DA

Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından Almanya'nın Baden-Württemberg Bölgesinin başşehri olan Stuttgart'da 30 Ocak - 7 Şubat tarihleri arasında açılan "Uluslararası Turizm ve Kampçılık Fuarı" na halk oyunlarımızı oynamak üzere Ankara'da faaliyette bulunan Gaziantep Ekibi gönderilmiştir. Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Halk Oyunları uzmanı Halil Oğultürk'ün başkanlığında giden ekip, Stuttgart'ta fuarın açılışı vesilesiyle ilk gösteriyi yapmıştır. Ekip mensupları Stuttgart Belediye Başkanı ve bölge ileri gelenleri tarafından tebrik olunmuştur. Oyunlarımız büyük ilgi toplamıştır.

ALMANYA'YA GİDEN HALK OYUNLARI VE SAZ ŞAIRLERİ TOPLULUĞU

Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'ndan sonra Şubat ayı içinde Devlet Bakanı Turhan Bilgin'in seçim bölgesine dahil Halk Oyunları Ekiplerimizle birlikte Konya Âşık Bayramı'nda derece alan üç âşık (Saz Şairi) da Devlet Bakanlığı tarafından Avrupa'daki işçilerimize gösterilerde bulunmak üzere Almanya'ya gönderilmiştir. Yine Ankara'da kurulu derneklerden seçilen Erzurum Kız, Erzurum Erkek, Kars - Kafkas, Bitlis ve Gaziantep ekipleri yanında Karşı ve Erzurumlu Âşıklardan Murat Çobanoğlu, Yaşar Reyhanî ve Şeref Taşlı-

ova grupta yer almıştır. Gruba Konya'da aldıkları dereceye göre Âşık İlhamî'nin katılması gerekirken, Devlet Bakanına Âşık İlhamî'nin kör ve topal olduğu söylenmiş, yerine Şeref Taşlıova alınmıştır. Devlet Bakanı Turhan Bilgin'e Âşık İlhamî'nin sağlam ve özürsüz olduğu anlatılınca, Âşık İlhamî'nin uçakla ekibe katılmak üzere gönderilmesine ve Şeref Taşlıova'nın geri çağırılmasına karar verilmişse de, duruma üzülen İlhamî adres bırakmadan Ankara'dan ayrıldığı için buna imkân bulunamamıştır.

Topluluk Stuttgart, Nürnberg, Köln ve işçilerimizin toplu olduğu diğer şehirlerde gösteriler yaptıktan, atışma ve karşılaşmada bulunup serhat türkülleri söyledikten sonra yurdumuza dönmüşlerdir.

TÜRKİYE GARANTİ BANKASI A. Ş.

KURULUŞ : 1946

Sermayesi :
80.000.000,— Lira

YURT İÇİNDE 148 ŞUBE

TASARRUF MEVDUATINDA
HARBİYEDE VE FENERBAHÇEDE
TAM KONFORLU APARTMAN
DAİRELERİ VE ZENGİN PARA
İKRAMİYELERİ

GARANTİ BANKASI

(Folklor : 40)

Bir Deliorman Halk Hikâyesi :

"Ana Beni Teneşirde Bulursun"

Yazan : İsa CEBECİOĞLU

Nerede olmuş, ne zaman olmuş bilen yok. Bir ağıtın mısralarına örülmüş, kullaktan kulağa, dilden dile gezip durmuş. Deliormanın bazı köylerinde, Kocaanneler hikâyesini atmış, genç gelinler de ağıtını yakmışlar yanık sesleriyle yana yıkıla. Dinleyenler de mendillerini ıslatmış sessiz sessiz. Eh yalnız ağlamakla kalmamışlar. Bu ağıt onlara ibret olmuş.

*Dün gece dün gece
Anamı gördüm düşümdе
Bir ulu dağın başında
Anam gel babam gel
On yedi yıllık hasretim anam*

*Anam anam canım anam
Südünü emdim kana kana.
Helâl eyle döne döne
Anam gel babam gel
On yedi yıllık hasretim anam*

*Ana benim esvaplarım yaysana
Yuyup yuyup gül daline koysana
Bunları giyen bir tanem desene
Anam gel babam gel
On yedi yıllık hasretim anam*

*Anam kapıları açverdim
Dört yetimimi saçverdim
Elâ gözlerimi süzüverdim
Anam gel babam gel
On yedi yıllık hasretim anam*

*Ana beni teneşirde bulursun
Buba beni musallada görürsün
Hasret giden bir tanem der misin
Anam gel babam gel
On yedi yıllık hasretim anam*

Kışın at oynattığı geceydi ben bu ağıt dinlediğim vakit. Zemheri sokakları istilâ etmiş, insanları evlerine kapamıştı.

Kış geceleri uzun olur bizim memlekette. Bu uzun gecelerde de nice eğlenceler, imeceler, yapılır bizim köyde de. "Mısır sırası" denilir bir eğlence yapılır sıradan. Bu akşam bende ise yarın akşam sendedir gezek. Her hane sahibi merakla hazırlar bir koca tencere misiri. Karanlık çökünce de misafirler gelmeye başlar. Kayanalar yanlarına gelinlerini alıp, gelirler,

peşinen kararlaştırılmış haneye.

Herkesin elinde iş vardır. Kimileri yün eğirir örekesinde, kimileri çorap örür erkeklerine, yahut ta kendine terlik. Hem iş yapılır böyle gecelerde hem tatlı tatlı sohbet edilir. Genç kızlar, genç gelinler türküler yandırır, hem neşeli, hem acıklı. İlahiler okunur, masallar anlatılır kimi. Kimi de ağıtlar söylenir birer tarih. Böyleleri insanı hiç farkında olmadan maziye götürür, eski törelerle başbaşa bırakır. Anlatmak istediğim ağıt beni de benden alvermişti. Selma gelinin o yumuşak sesi perde perde yayılmıştı odaya. Gözler çıg çıg yaş dolmuşlardı. Anneler esefle ağır ağır baş sallıyorlardı. Bazıları ise yazmalarıyla gözlerini kuruluyordu.

Genç gelin türküsünü bitirince, dayanamadım.

— Bu ağıtın hikâyesini bilen yok mu aranızda, diye soruverdim.

Benden sadece yakması, dedi. Hikâyesini anneler bilir.

— Vesile abla bilir, dediler. O aramızda en ihtiyar.

— Ne bileyim ba uşam, ben onu işitimi di ama...

Beynini biraz zorladı ama, işin altından çıktı Vesile anne. Ben de onun anlatışını aktarıyorum.

"Küçük bir Deliorman köyünde kibar Recep derler biri varmış. Hem de adı üstünde kibar, üstelik kinliymiş te. Birisiyle arası açılmaya görsün. Öldürallah konuşmazmış bir daha.

Gel zaman git zaman kibarın dal gibi kızı yetişmiş. Düğümler gelip dayanmışlar kapıya. Ona olmaz demiş, buna olmaz demiş. Eh hep olmaz diyecek değil ya, "At beslenirken kız istenirken" deyip, çıkmış nişanlanmış kızını beş saatlik aşrı köyden birinin oğluna. Düğün günü gelip çatmış. Oğlan tarafı beygir arabalarından ibaret bir kervanla kızın köyüne vasil olmuş. Komşular misafirlerini alıp evlerine götürmüşler, hallerince ağırlamışlar. Öte yandan kız evine de kızlar toplanmış, çeşitli oyunlar oynanmış. Onlar oynayagit-

İzmir'de Yapılan Liselerarası Oyun Yarışması

Yazan : İsmail ÖZBOYACI

Yarışmayı İzmir Devlet Mimarlık ve Mühendislik Akademisi talebe derneği düzenlemişti. Üçüncü kez aynı okul tarafından düzenlenen bu yarışma artık bir geleneksellik kazanmaya başlıyordu. Tarih : 17 ocak 1971.

Yarışmaya sırasıyla şu okullar katıldı :

1 — Ticaret Koleji (Kars), 2 — Göztepe Kız Enstitüsü (Artvin), 3 — Karşıyaka Kız Enstitüsü (Antep), 4 — Karşıyaka Koleji (Hemşin), 5 — Kestelli Orta Okulu (Edirne), 6 — Buca Eğitim Enstitüsü (Antep), 7 — Karşıyaka Orta Okulu (Elâzığ), 8 — Namık Kemal Lisesi (Antep), 9 — Kız Lisesi (Elâzığ), 10 — Cumhuriyet Kız Enstitüsü (Erzurum Kız), 11 — Erdem Koleji (Kars), 12 — Yamanlar Kız Koleji (Antep), 13 — Yakın Doğu Yüksek Okulu

(Elâzığ), 14 — Ege Mimarlık Mühendislik Okulu (Sivas), 15 — Suphi Koyuncuoğlu Lisesi (Antep), 16 — Karatas Yüksek Okulu (Artvin).

Jüri ise Emin Seymen, Mustafa Hoşsu, Hamit Çine, Talip Özkan, Durmuş Yazıcıoğlu, Hüseyin Çolakoglu, Ahmet Dökmeoğlu, Feyzi Palut, Şakir Mişçiler, Sabâ Şardağ, Zeynep Akkor, Adnan Altınas, Mazlum Kılıçkiran ve İsmail Özboyacı'dan teşekkül ediyordu.

Derece alanlarla birlikte diğer ekipler de sürekli olarak alkış altında uğurlandılar. Yarışmanın ilk beş sırasını şu okullar paylaştılar.

1 — Eğitim Enstitüsü, 2 — Cumhuriyet Kız Enstitüsü, 3 — Yakınoğlu Y. Okulu, 4 — Erdem Koleji, 5 — Ege Mimarlık Okulu.

sin. Biz gelelim düşünülere. O zamanlar oğlan anası omuzunda bir heybe taşıyor ve bunun içinde kız tarafına mahsus hediyeler getiriyormuş. Fakat bu kez oğlan tarafı Kibar Recebin bütün istediklerini getirememiş. Getiremeyince de dargınlık çıkmış arada. Yengeler gelini çıkarıp, oğlanın yengelerine teslim etseler de, bütün hediyelerin tam getirilmemesini bir hakaret kabullenmişler. Gelinalıcılar kızı alıp, yola düşmüşler, fakat iki taraf dargın ayrılmış. Kibar Recep bunu bir türlü kibirine yedirememiş. Günden güne içermiş. Bundan dolayı. "Baklava yeme" ye davet etmemiş kızını. Güveyi de aşağıdan gelmek istememiş. Karısının yalvarıp yakarmalarına rağmen, bir türlü kaynatasına misafir gitmeye gönlü yatmamış. Bir yıl geçmiş, ne giden var, ne gelen. Nihayet ilk çocukları dünyaya gelmiş. Yine yok gelen giden. Yıllar teker teker geçiyormuş. Gelin dört çocuk anası olmuş artık. Hasretlik keskin dişleriyle genç kadının kalbini kemiriyormuş. Artık dertlere karacak. Demişler ya duvarı nem, insanı gam yıkar diye. Çocuklar büyüyor ama genç ananın yüreğini gam oyum oyum oyuyormuş. Açık acık ağlayamıyormuş da. Dışı gülse de içi ağlıyormuş. Hasret dolu, işkence dolu onvedî yıl geçmiş. Bir gün güveyi yumuşaklığı mı tutmuş, insafa mı gelmiş ve karısına demiş ki :

— Yarın sabah anana gezmeye gideceez. Uşakları yıka pakla.

Bu sözleri duyunca öyle sevinmiş ki, kadıncağız, kanatları olsa uçverecek. Derhal hazırlığa başlamış. Dört çocuğunu yıkayıp paklamış ilkönce, sonra elbiselerini. Kendisini de hazırlamış. Heyecandan kalbi yatağından fırlayacak gibi oluyormuş. Zar zor sabah edebilmiş. Sabah işleri bitince, yola çıkmaya karar vermişler. Tam iç kapıdan çıkarken, dış kapıda Kibar Recep ve karısı görünmüş. Tesadüfe bakın. Onlar da kızlarının hasretine dayanacak kuvvet bulamamışlar kendilerinde. İnattıktan vaz geçmeyi göze almışlar. Ama gelin onları görünce öyle sevinmiş, öyle heyecanlanmış ki, anasının boynuna sarılamadan fırlayıvermiş. Aykirmalar ağlamalar uyardıramamış onu. Kalbi çarpmaz olmuş meğer. Dört yavru kuzular gibi meleşmiş, kuşlar gibi ötmüş. Nice yas matem tutulmuş. İhtiyar ana baba da kızlarının cenazesine gelmiş olmuşlar. Bu hazine ölüm karışında ihtiyar kalpleri bir kez daha yıkılmış. Bu acı onları da alıp götürmüştü. Yalnız şu ağıt çınlayıp durmuş kulaklarda :

Ana beni teneşirde bulursun
Buba beni musallada görürsün
Hasret giden bir tanem der misin
Anam gel bubam gel
On yedi yıllık hasretim anam

C. VİTAMİNLİ
PORTAKAL ÖZÜ

Oralet

Bir bardak suya
bir kaşık ORALET,
koyarak taze
PORTAKAL SUYU
içebilirsiniz.

(Radar Rek. — 41)

(Yeni Ajans : 1247 - 43)

Türkiye Vakıflar Bankası

TÜRKİYE VAKIFLAR BANKASI

(Basın : A. 20625 - 60318 42)

GRİPİN, nezle başlangıcında birçok tehlikeden önlemek bakımından faydalıdır. GRİPİN, 4 saat ara ile günde 3 adet alınabilir.

GRİPİN